

Aphorismen, of Kortbondige Spreuken

Hippocrates

Vertaald door: Steven Blankaart

bron

Hippocrates, *Aphorismen, of Kortbondige Spreuken*. Vertaald door Steven Blankaart. Nicolaas ten Hoorn, Amsterdam, 1714 (tweede druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/hipp003apho02_01/colofon.php

© 2016 dbnl

APHORISME of Kortbondige SPREUKEN van HIPPOCRATES

Het Geslacht en Leven van Hippocrates volgens Soranus.

HIPPOCRATES is geboortigh uit het eiland Cos. Zyn ouders waren Heraklides en Praxithea, dogter van Phenarete. Hy rekende den oorsprong zyns geslags van Hercules en Eskulapius, tellende zich den twintigsten van den eenen, en negentienden van den anderen. Van zyn Geslagregister maekt Eratosthenes gewagh, nevens Pherecydes, Apollodorus, en Arius van Tarsus. Wyders was hy een leerling van zynen Vader Heraklides, en daarna van Herodius, hebbende ook, naar het verhalen van eenigen, ter gehoor geweest by den Redenaar Gorgias Leontinus, en Democritus, een Filosoof van Abdera. Hy bloeide ten tyde van den staat van Peloponnesus, zynde geboren (als men Istomachus zal gelooven in zyn eerste boek van den Aenhang van Hippocrates) in het eerste jaar der tagtentedigste Olimpiade.

Maar Soranus van Cos, die de Boekeryen van die van Cos doorzigt heeft, voegt'er by, dat het geweest is onder de monarchie van Abriadas, op den zevenentwintigsten dagh der Agrianer maent, op welken dagh ook zelf heden naer zyn zeggen die van Cos een Feestdagh ter eere van Hippocrates houden. Als hy in de Geneeskunst en den ganschen omloop der wetenschappen zeer geoeffent was, is hy, na het overlyden zyner ouderen, uit zyn vaderlant geweken, gelyk zeer quaedaerdigh van hem geschreven heeft Andreas in dat boek, dat hy van den oirsprong der Geneeskunst uitgegeven heeft, om dat hy de openbare Boekery der Knidiens zou verbrant hebben. Dogh anderen zeggen dat hy getrokken is uit zyn Vaderlant met een voornemen van de uitwerkingen der Geneeskunde en het gevolg derzelve in vele plaetsen te onderzoeken, en zich daar in op verscheide wyzen te oeffenen. Maar naer het zeggen van Soranus verscheen de Slaepgodt hem in den droom, en riedt hem zich metter woon naer Thessalie te begeven.

II. Wyders is hy door geheel Griekenlant door den roem zyner kunst aan yder tot verwondering geweest, zoo dat hy zelf van Perdikkas, Koning van Macedonie, die men hielt dat de tering had, opentlyk ontboden, en te gelyk met Euryphon, die hem in jaren te boven ging, by hem

gekomen is, en uit zekere tekenen bevonden heeft dat de ziekte des Konings een quaal des gemoedts was. Want na de doot van zyn vader Alexander verliefde hy op eene der Koningklyke byzitten, genaemt Phyla, aen wie als Hippocrates de zaak geopenbaert had, merkte hy dat de Koning in haer tegenwoordigheit ontstelde, dien hy door het verdryven der ziekte behouden heeft. Hy wert ook te Abdera ontboden, op dat hy daer tegenwoordigh zynde Democritus van uitzinnigheit, en vervolgens de gansche Stadt van de pest genezen zou. Vervolgens wert hy in Illyrie en veele andere Barbaersche gewesten, daer de pest vervaerlyk woedde, ontboden. Maar hy uit de gezanten der Koningen, die zyn overkomst begeerden, verstaen hebbende wat winden in die gewesten wel meest de overhant hadden, liet hen onverrichter zake vertrekken. Maer als hy door schrandereheit van geest het geweld der pest voorzien had, die Athenen en de Griexe steden stont op te komen, heeft hy voor haer zoo wel als voor zyne leerlingen gezorgt. Ja de liefde tot Griekenlant ging hem zoo zeer aen 't hart, dat hy, wanneer de beroemtheit zyns naems tot in Persie was doorgedrongen, en hy uit dien hoofde van Artaxerxes door Histanides, Lantvoogt van den Hellespont, met aanbieden van groote geschenken, verzogt wiert by hem

te komen, uit eerlykheit van gemoedt, versmadinge van gelt, en liefde tot Griekenlant, den Koning zyn verzoek heeft afgeslagen, gelyk ook dit klaer getoont wort uit den brief van den Lantvoogt aen hem geschreven. Maar zyn eigen vaderlant heeft hy verlost, wanneer de Atheners het stonden te beoorlogen, verzoekende die van Thessalie te hulp. Hierom zyn hem groote waerdigheden by die van Cos opgedragen: en geen mindere by de Thessaliers, Argiven, en Atheners, die hem in hunne Eleusynsche heiligdommen opentlyk ingewydt hebben, datze voor hem, aen niemant als Herkules gedaan hadden, begunstigende hem verder met het Burgergenootschap en leggende hem en zyne nakomelingen onderhout toe in hun Prytaneum. Hy onderwees openhartigh en buiten alle eenzydigheit de beyveraers dezer kunst, na dat hy hen vooraf door eenen eedt aen zich verbonden had.

III. Zyn leven eindigde hy by die van Larisse, op welken tydt men ook zegt dat Democritus gestorven is. Zommigen zeggen dat hy negentig, anderen vyfen tagtig, anderen hondert en vier, anderen ook hondert en negen jaren, bereikt had. Hy wert begraven tussen Gyrton en Larisse, daer nogh heden ten dage zyn grafstede gezien wort, waer in zeker eenen langen tydt agter een een byzwarm gevonden

wert, met welker honig de zweren in den mont der kleene kinderen by het graf gestreken zynde van de voedsters gemakkelyk genezen werden. Men ziet hem in vele afbeeldingen met gedekten hoofde, ja zelf, als eenigen zeggen, met eenen hoed, tot een teken van adel: want dus ziet men ook Ulysses afgebeeld. Anderen vertoonen hem bedekt met eenen mantel. En eenigen van hun zeggen dat dit geschiedde om de betamelykheit, dewyl hy kael van hoofd was, eenigen ook om de zwakke gesteltenisse des hoofts, Anderen weder zeggen dat hy zich dus dekte uit inzicht dat de verblyfplaats der redelyke ziele wel gedekt en bewaart behoort te zyn. Men vint 'er ook, die het nemen voor een teken van zyn reisgezintheit: en eenigen, die hier mede de donkerheit zyners schriften willen betekenen hebben. Eindelyk zyn 'er ook die willen dat dit dexel ons vermaent dat men zelf ten tyde van gezontheit voor de dingen, die beschadigen kunnen, zich moet wachten. Hoewel eenigen staende houden, dat hy, in het beoeffenen zyns ampts, den mantel, dien hy droeg, om alle belemmering voor te komen, gewoon was op zyn hoofd te smyten.

IV. Omtrent zyn schriften is veel geschil, zo dat men in zoo groot een verscheidenheit van gevoelens niet licht iets

zegers deswegen kan melden, in't byzonder ook om vele redenen, die de vastigheid des oordeels benevelen: gelyk vooreerst de bynaem. Ten tweeden dat het kenteeken des schryfstyls te behouden is. Ten derden dat een en zelve nu een sterke, dan een slappe maniere van schryven gebruikt naer mate zyner jaaren. 'T ontbreekt ook niet aen andere redenen, als men die noemen wilde. Dit gaet vast dat hy geen wezen van gelt had, en zuiver van zeden was, en volhardende in liefde tot Griekenlant. Weshalven hy zyn lantsluiden ook met de uiterste naerstigheid genezen heeft, en hunne steden van pest bevrydt, gelyk wy boven vermaent hebben. Waar uit hem ook deftige waerdigheden niet alleen by die van Cos, maer ook by de Argiven en Atheners zyn te beurt gevallen. Hy liet twee Zoonen na, Thessalus en Draco, dogh een groot getal van leerlingen. Maer onder die worden zyne zoonen voor de beroemsten gehouden.

Brieven waer van hier boven gewagh is gemaakt.

Artaxerxes de Groote, Koning der Koningen aen Histanes zynen Stedehouder aen den Hellespont.

DE roem der Geneeskunst van HIPPOCRATES, den Arts van Cos, die zyn ge-

slagt afleid van Eskulapius, is ook my ter ooren gekomen. Weshalven myn wil is dat gy hem zoo veel gouts geeft, als hy begeert, voorts alles overvloedig, wat hy noodigh mogt hebben, en zend hem my toe, die hem gelyk zal stellen met de Grooten van Persie. Zoo 'er ook ergens nogh een bequaem man mogt zyn in Europe, zoo zie hem te bewilligen tot genegenheit voor myn Koningklyk huis, zonder gelt te ontzien. Want mannen uitstekende in raed en wysheit vint men niet overal by den wegh. Vaer wel.

Histanes Lantvoogt aen den Hellespont aen Artaxerxes, Koning der Koningen, Zynen Grooten Heere Heil.

DEN brief, dien gy my bevolen hebt te zenden aen Hippocrates van Cos, die zyn geslagt reket van Eskulapius, heb ik afgevaerdigt. Maer hy heeft my antwoord in geschrift gezonden, en het bevolen naer uw Hof te zenden. Waerom ik den briefdrager en bode des zelve, genoemt Gymnasbes Deutyches u toeschik. Vaer wel.

Histanes Lantvoogt aen den Hellespont aen Hippocrates gesproken uit den Stam der Asclepiaden.

DE groote Koning Artaxerxes heeft u van doen, en heeft aen ons zyne Amptenaers gezonden met last van u te geven zilver, gout, en verdere nootlykheden, die gy zout mogen begeren, en u aan hem te zenden. Want hy zal u met de Ryxgrooten evenaren. Kom derhalve spoedigh over. Vaer wel.

De Arts Hippocrates aen Histanes Lantvoogt aen den Hellespont.

OP den brief, die gy my van wegen den Koning gezonden hebt, dient tot antwoord, dat gy hem spoedigh uit mynen name schryft: dat wy geen gebrek hebben nogh van eten en drinken, noch van kleederen, noch van huizing, en wat verder tot het leven dienstigh is. Dat my wyders niet vry staet schatten aen te nemen van de Persianen: nog Barbaersche menschen van ziekten te bevryden, daer ze vyanden zyn der Grieken. Vaer wel.

Aphorismen, ofte Kortbondige Spreuken van Hippocrates.

Eerste Afdeeling.

1. **H**Et leven is kort, de konst lang, de gelegenheit snel, de onderneming gevaarlyk; en het oordeel moeilyk. Een *Medicyn* nu moet niet alleen zyn best doen om te betragten, het geen ontrent den zieken gedaan moet worden, maar ook de zieke zelf: de omstanders moeten dat betrachten, en alle uiterlyke dingen daer naer geschikt worden.

2. In d'ontroeringen des buiks, en

brakingen die uit zich zelve voorkomen, purgeert men dat gene, welk gezuivert moet worden, zal het tot voordeel strekken, en gemakkelyk geleden worden. Anders zal het qualyk beslaan. Van gelyken d'aderlating, zo zy behoorlyker wys in 't werk gestelt wort, zoo geschied het met voordeel der zieken, die ze gemakkelyk verdragen zal; of men vervalt in tegendeel, in een grooter quaad. Men moet dan aanzien het land, de tyden, ouderdom, en ziekten, in welke gevoeglyk is geneesmiddelen in 't werk te stellen of niet.

Aph. I. 25. 17. II. 14. IV. 2. 21. VII. 23.

3. De volle gestaltenissen in arbeidsame luiden tot den Hoogsten top geklommen zynde, zyn gevaarlyk, wanneer zy op haar einde komen. Zy kunnen in dien staat niet blyven nog rusten. Wyl zy dan niet rusten, noch verder kunnen verbeterd worden, is 'er niet overig dan dat zy tot erger vervallen: daarom is dienstig deze volheit zonder uitstel te minderen, op dat het lighaam op nieuws

weder gevoed worde. Men moet ook deze loozing niet ten uitersten doen, 't welk gevaarlyk is. gy zult den aart des persoons aanzien, wienmen aderlaten zal, en hem niet meer te last leggen dan hy verdragen kan. Want gelyk de bloedlatingen tot op het uiterste zeer schadelyk zyn, zoo zyn de voedingen, die op het uiterste zyn, zeer gevaarlyk.

Aph. II. 22. 51.

4. De dunne en schrale levenswet is in langdurige ziekten altyd gevaarlyk, als ook in haastige ziekten daar 't geen pas geeft. Van gelyken is de schrale levenswet tot het uiterste toe, alzoo schadelyk, als de verzadingen tot het uiterste.

Aphor. I. 3. 5. II. 51. VI. 39.

5. In dunnen kost gaan de zieken zig te buiten: en daarom is die hun schadelyk. Alle fouten die begaan worden, geschieden meer in dunne spyze te geven, dan in die wat voedzaamer zyn. Hierom is 't zelfs den gezonden schadelyk, een zeer dunne, gezette en naukeurige levenswyze te

gebruiken; want zy kunnen de quade minder verdragen. Daarom is een dunne en naukeurige levenswys gevaarlyker, dan een die wat voedzamer is.

Aph. I. 4.

6. In de uiterste ziekten moet men met opmerking de uiterste geneesmiddelen aanwenden.

7. Alwaar dan een ziekte zeer haastig is, daar heeft men terstond de uiterste moeilykheden, en dan moet men ook de uiterste dunne spys gebruiken: maar als die niet zeer haastig is, en men voedzamer spyze magh geven, moet men zoo veel van de dunne spys afwyken, als de ziekte mindert van haar uiterste.

Aph. IV. 10

8. De ziekte op het hoogste gekomen zynde, moet men de allerdunste spys gebruiken.

Aph. II. 29.

9. Men moet ook agt geven op den kranken, of hy aanden voorgezeide kost

genoeg zal hebben, om het tot het hoogste der ziekte uit te harden; of hy niet eer bezwyken mogt, en of de kost niet te weinig zy, of de ziekte mogt verminderen en ter neêr gezet worden.

10. Die dan digt aan 't hoogste van hun ziekten zyn, moet men terstont schraaltjes voeden: maarhen, die daar nog na wagten hebben, moetmen tot dien tyd en wat vroeger 't voedsel ontrekken. Te voren moet men wat meerder voedsel geven, op dat de ziekehet uitharden mag.

11. In de verheffingen moet men de spys ontrekken. Want dan te geven is zeer schadelyk. Desgelyks wanneer de ziekten gaande en komende zyn, (dat is, die op zekere stonden zich verheffen) moet men in de verheffinge de spyze ontrekken.

Aph. I. 19.

12. De verheffingen en de gesteltenissen zullen u de ziekten toonen, als ook de jaargetyden, en de toenemingen der ziekten met hare verhef-

fende wederkomsten met elkander vergeleken, 't zy datze dagelyx, om den anderen dag, of na verloop van langer tyd zich verheffen. Zulx wyzen u ook de tekenen die alreeds in die ziekte verschynen, gelyk wanneer de fluimen in het Zydewee terstond in 't begin te voorschyn komen, is de ziekte kort, maar in tegendeel wanneer die later komen, duurt de ziekte lang. De pis, afgang en zweeten, wanneer die zig vertoonen, zyn de ziekten ligt of moeielyk, kort of lang te ramen.

Aph. IV. 71. V. 15.

13. Oude luiden kunnen wel tegen het vasten; daarna die genen, die tusschen beiden dien ouderdom zyn; jongelingen mogen daar niet wel tegen, en alderminst de kinderen; voornamentlyk die gene, welke van een levendigen geest zyn.

14. Het geen in zyn groejen is, heeft veel ingeboren warmte; en by gevolg veel voedsel noodig, of anders word het lighaam vermagert. De oude luiden hebben weinig warmte; daarom hebben zy zo veel voedsel

niet van nooden, want te veel zou hun warmte uitblussen. Hierom hebben de oude luiden zulke haastige koortsen niet; want hun lighaam is kouwt van aart.

Aph. III. 7.

15. De buiken zyn 's winters en in den lentetyd natuurlyker wys allerwarmst, en het slapen is dan allerlangst. In dien tyd dan moet men ook meest spyzigen; want zy die meerder ingeboore warmte hebben; moeten overvloediger gespyst worden: 't welk blykelyk genoeg is in de graden des ouderdoms en de sterke, geoeffende lieden.

Aph. I. 18.

16. Vochtige kost is in alle koortsigen goet, voornamentlyk in de kinderen, en anderen die zoodanige spys gewoon zyn.

17. Men moet ook agt geven op die genen, welke eens, of twee maal daags, meer of minder, of met gedeelten gewoon zyn te eten. Want de gewoonte, tyd, lantschap, en

ouderdom moet wat toegegeven worden.

Aph. II. 49 50.

18. In den zomer en herfst verdragen zy de spyzen minst: maar in den winter ligtst, en zoo vervolgens in de lente.

Aph. I. 15.

19. In de ziekten die op gezette tyden zich verheffen, moet men niets geven, nogte daar toe aanporren, maar van het voorgezette zal men voor de Raming aftrekken.

Aph. I. 11.

20. Welke geoordeelt worden, en ten vollen geoordeelt zyn, moet men niet roeren, nog wat nieuws in 't werk stellen, 't zy met buikzuiveringen, of eenige andere prikkelende dingen, maar men moet die stil laten blyven.

Aph. II. 29.

21. Welke vogten uitgedreven moeten worden, dient men te leiden door wegen, waar na zy meest hellen, en daar toe bequaamst zyn.

Aph. VII. 61.

22. De gekookte vogten moet men uitzuiveren, maar niet die rauw zyn, nogte in 't begin, 't en zy die overvloedig waren: maar veele zyn niet overvloedig.

Aph. I. 2. II. 29. IV. 10. 13. V. 29. VII. 68.

23. De uitdygsels moet men niet naer de veelheit agten, maar alsze voort komen, zoo als dat past, en naer het voordeel der krankten is. Alwaar men ook tot bezwymeling of flauwte moet uitdryven, dat zal men doen, by aldien de zieke kragten genoeg heeft.

Aph. I. 25.

24. In haastige ziekten zal men zelden, of in haar begin purgeerende middelen gebruiken, en zoo men zulx moet doen, dient alles met omzigtigheid te geschieden.

Aph. I. 22. II. 29. IV. 1. 10. V. 29.

25. Indien het geen uitgezuivert moet worden, uitgezuivert wort, is het dienstig, en de zieken mogen 'er

tegen. Maer indien het tegendeel geschiedt, verdragen zy het bezwaerlyk.
Aph. I. 2. 23. IV. 3.

Tweede Afdeeling.

1. Wanneer in eenige ziekte de slaap lastig is, is 't een doodsteeken: maar in tegendeel als de slaap voordeel aanbrengt, is die niet dodelyk.

Aph. IV. 67.

2. 't Is goet, wanneer de slaap de lichthoofdigheit stilt.

3. Alle slapen en waken de maat te buiten gaande, is quaat.

Aph. VII. 71.

4. Te groote verzadinge, of te groote honger, en diergelyke dingen zyn quaad, wyl zy den regel der natuur te buiten gaan.

Aph. II. 22. 51.

5. Vermoeitheden die van zelve komen, zyn voorboden van ziekten.

Aph. I. 31.

6. Die in eenig deel des lighaams

eenige pynlykheid heeft, en de pyn by na niet en gevoelt, dien is het verstand beschadigt.

7. De lighamen die van langen tyd zyn uitgemergelt, moet men langzameyk voeden: maar die van korter tyd, rasser.

Aph. II. 11. 28.

8. Zoo ymand na de ziekte spys gebruikende, zyn lighaam niet versterkt voelt, is het een teken dat hy meerder spys nuttigen moet: maar zoo zulx ymand wedervaart, die geen spyze neemt, is 'er uitleging van nooden.

Aph. II. 22. 31. IV. 41. 45. VI. 64.

9. Zo ymant de lighamen wil purgeeren, moet hy die ligtvloeiende maken.

Aph. IV. 13. VII. 70.

10. Hoe meer men onzuivere lighamen voed, hoe schadelyker het is.

Aph. VII. 65. 67.

11. 't Is ligter met drank, dan met spys vervult te worden.

Aph. II. 7. 18.

12. 't Geen in de ziekten na de raming agter gelaten word, dat maakt gemeenlyk een vernieuwing der ziekte.

Aph. IV. 36.

13. Dien de raming overkomt, dien is de nagt voor de verheffing zeer zwaar: maar de volgende is gemeenlyk ligter.

14. In de Buikloopen zyn de veranderingen der uitwerpselen goet, ten zy dezelve tot erger veranderden.

Aph. I 2. IV. 21.

15. Zoo 'er eenige ziekte in de keel is, of eenige knobbels in 't lighaam, moet men de uitwerpsels bekyken: want als die galagtig zyn, is het lighaam met eenen ziek: maar wanneer die der gezonde gelyk zyn, mag men 't lighaam veilig voeden.

Aph. III. 26.

16. Waar honger is moet men niet arbeiden.

Aph. II. 48.

17. Waar de spys tegen de natuur te veel is ingenomen, daar komt ziekte. En deze toont haar genezing.

Aph. II. 22.

18. De dingen die pakken en ras voeden, wort men haastig weder quyt.

Aph. II. 7. 11.

19. In haastige ziekten zyn de voorzeggingen niet al te veilig, 't zy ter dood of ter gezondheid.

20. Die in hun jeugt weekbuikig zyn, zyn in hunnen ouderdom hartlyvig: maar die in hun jeugt hartlyvig zyn, worden in hunnen ouderdom weekbuikig.

Aph. II. 53

21. Het drinken van wyn verdryft den honger.

22. Alle ziekten uit vervulling ontstaende, worden door uitleging genezen. Van gelyke die van leging komen, worden door vervulling her-

stelt: alzoo word de tegenstelling een geneesmiddel.

Aph. II. 8.

23. Scherpe ziekten worden in veertien dagen geoordeelt.

Aph. II. 19.

24. De vierde dag van de zeven is de wyzer. De agtste is het begin der andere week. Den elfsten moet men ook aanmerken; want deze is de vierde van de tweede week: men moet ook den zeventienden waarnemen; want gelyk dit de vierde is van den veertienden dag, soo is de zevende van den elfde.

Aph. I. 36. 71.

25. De derdendaagse (*quartanae*) koortsen, zyn in den zomer kort: maar alle die zig in den herfst vertoonen, zyn lang, voornamentlyk als zy omtrent den winter komen.

Aph. III. 9. 21.

26. 't Is beter dat een kramp op een koorts volgt, dan een koorts op een kramp.

Aph. IV. 57. V. 5. 70.

27. De dingen die niet naar de reden verligtingen bybrengen, moetmen niet te veel betrouwen, nog men heeft niet te vreezen dat die buiten reden geschieden qualyk uitvallen. Want veele der zelve zyn onstandvastig, en niet gewoon lang te blyven of te duuren.

Aph. II. 28. 31. III. 28. 31. IV. 13.

28. Redelyk harde koortzen, die het lighaam in zyn stand laten blyven, en niet afnemen; of meerder dan redelyk is doen vervallen, zyn quaad; dat beduid langdurige ziekte, en dit zwakheid.

Aph. II. 31. V. 35.

29. Indien gy in 't begin der ziekten, iets begeert te roeren, doe zulx: want het is beter, als zy op het hoogste zyn, stil te staan.

Aph. I. 8. 20. 22. 24.

30. In de beginselen en einden der ziekten is alles op zyn zwakst, maar hevichst, wanneer die op het hoogste zyn.

Aph. II. 29.

31. Na een ziekte wel te eeten, en geen beterschap te voelen, is quaad.

Aph. II. 8. 21.

32. Die qualyk gestelt zyn, en in 't begin niet wel eeten, daar by niet vorderen in krachten, krygen op het eind een walging van spyze: maar die in 't begin geen etens lust hebben, maar daar na lust krygen, worden genezen.

Aph. VII. 6.

33. In alle ziekten by zyn zinnen te zyn, en zig wel te dragen omtrent die dingen welke voorkomen, is goet: maar het tegendeel is zeer quaad.

34. Ziekten welke met de natuur, ouderdom, gesteltenis des lighaams, en tyd over een komen, zyn zoo gevaarlyk niet, als wanneer die zyn in lighamen daar zulx in tegendeel is.

Aph. VIII. 1. 8.

35. In alle ziekten is beeter dat de navel en onderbuik dikte hebben, dan datze dun en uitgeteert zyn,

want dat is quaad: ook is het dan gevaarlyk uitzuiveringen door den stoelgank in 't werk te stellen.

Aph. II. 28. V. 55.

36. Die gezonde lichamen hebben, bezwyken haastig door het purgeeren, als ook die gene welke quade spys gebruiken.

Aph. II. 37. IV. 5. 16.

37. Die welgestelde lighamen hebben, zyn moeielyk te purgeeren.

Aph. II. 36. IV. 5. 16.

38. Spys en drank die wat slegter is, dog aangenaam, zal men liever verkiezen, dan die beter en onaangenamer is.

39. Oude luiden zyn meestendeel minder met ziekten beladen dan jonge: maar krygenze langdurige ziekten, zoo besterven ze 't gemeenlyk.

Aph. II. 40. V. 7,

40. Heesheeden en verkouthet worden niet wel in oude luiden tot ryping gebragt.

41. Die dikwyls en zeer heftig, zonder groote oorzaak van zich zelve vallen, sterven onverziens.

42. Een zeer zware Beroertheit te genezen is onmogelyk: en een slappe niet ligtelyk.

43. Die verworpt zyn, en ontbonden worden, nogtans niet gestorven zynde, komen niet weder tot zich als men schuim ontrent hun mont verneemt.

Aph. II. 41.

44. Diklyvige menschen sterven haastiger, dan magere.

Aph. V. 46.

45. De kinderen aan de vallende ziekte onderworpen, worden best genezen door veranderinge van ouderdom, land, of levens manier.

Aph. III. 28. V. 7.

46. Tweederlei pynen op verscheide plaatsen te gelyk ontstaande, zo zal de heftigste de slapste verdooven.

47. * Ontrent het opkomen van etter zyn de pynen en koortsen heftiger, dan wanneer die gemaakt is.

48. In alle bewegingen als de lighamen vermoeit worden, zullenze door rusten tot genezing komen.

Aph. II. 22

49. Zwakke en oude luiden die gewoon zyn te werken, zullen daar beter tegen kunnen, dan die het ongewoon zyn, al waren het jonge luiden die sterk zyn.

50. Dingen die men langen tyd gewoon is, schoon zy erger zyn, vallen minder moeielyk, dan ongewoone: daarom moet men zomwyl tot het ongewoone overgaan.

Aph. I. 17.

51. Het veel en haastig uitlegen, vervullen, verwarmen, verkouden, of het lighaam op eenige andere wyze bewegen, is gevaarlyk; want al wat te veel is, word vyand der natuur: maar 't geen allenskens geschied, is veilig; of anders wanneer ymant van 't een tot het ander overgaat.

Aph. IV.14. V. 16. 17. 18. 20. 22. 23. 24. VI. 27. 39.

52. Wanneer men alles volgens de reden doet, en het nogtans niet naar de reden uitvalt, zal men niet overstappen tot wat anders, maar blyven in 't geen men van den beginne heeft goed gedagt.

Aph. III. 1. IV. 9.

53. Die weekbuikig zyn in hun jeugt worden eer bevryd, dan die hartlyvig zyn: maar in den ouderdom zyn zy daar qalyker aan; want zy worden meesten tyd drooger in den ouderdom.

Aph. II. 20. 45.

54. Dat ymant lang van statuur is in zyn jonkheit, staat deftig en fray; maar tot hooge jaren komende, heeft hy'er ongemak van, en het quader dan die kort zyn.

Derde Afdeeling.

1. DE veranderingen der jaargetyden maken de meeste ziekten: voornamentlyk de groote veranderingen in die tyden, 't zy van hitte, warmte, of andere hoedanigheden.

Aph. II. 51.

2. Zommige naturen der menschen zyn naar den zomer, en andere naar den winter wel of qualyk gestelt.

3. Zommige ziekten zyn ook tot dees of gene jaargetyden wel of qualyk gestelt: van gelyken zommige levenstyden hebben genegenheid tot jaargetyden, landschappen en levensmanieren.

Aph. VIII. 1. 1.

4. In de jaargetyden, wanneer men op eenen dag dan eens hitte, en dan eens koude heeft, zyn 'er herfstziekten te verwagten.

5. De Zuidewinden maken een zwaar gehoor, duister gezigt, zware hooftpyn, traagheit en lossigheid der leden. En als die de overhand hebben, moet men diergelyke in ziekten verwagten. Wanneer het jaargety Noordelyk is geweest, komen daar hoesten, quade kelen, hardlyvigheid, moeijlykheit in 't watermaken, grillingen, pyn in de zyde en borst. Deze dan d'overhand nemende, zyn diergelyke in de ziekten te wagten.

6. Als de zomer de lente gelyk is, heeft men veel zweet in de koortsigen te wagten.

7. In droogten heeft men haastige koortsen: en zoo het jaar voor het meerder gedeelte zoodanig geweest is, hoedanige gestaltenis des jaars het gemaakt heeft, zoo zyn 'er gemeenlyk zulke ziekten te verwagten.

Aph. III. 19.

8. In stantvastige tyden, zoo alles op zyn bequamen stond voorkomt, heeft men ziekten die stantvastig en ligt te oordeelen zyn: maar in onstantvasti-

ge tyden heeft men onstantvastige ziekten, en moejelyk te oordeelen.

9. In de herfsten zyn de haastigste en doodelykste ziekten allermeest: de lente is de gezondste tyd, en geenzins doodelyk.

10. De herfst is den teringagtige luiden quaad.

11. Wat belangt de tyden, wanneer de winter droog en Noordwindig geweest is, maar de lente regenagtig en Zuidwindig, moeten 'er in den zomer nootsakelyk haastige koortsen komen met oogontsteking en rooden loop, voornamentlyk in vrouwen en mannen die vogtig van aart zyn.

12. By aldien de winter Zuidwindig, regenagtig en stil zy geweest, maar de lente droog en Noordelyk vervallen de vrouwen om de minste oorzaak in miskramen, welker tyd van baren in de lente was: en is 't dat zy baren, krygen zy zwakke en zieke kinderen, welke of terstond

sterven, of zwak en ziekelyk blyven leven; maar de andere menschen worden dan met Roodenloop, en drooge oogqualen geplaagt: dog die wat ouder zyn krygen neêrvloeiende zinkingen, die iemant haast ter doot brengen.

Aph. V. 45.

13. Maer wanneer de zomer droog en Noordelyk geweest is, en de herfst regenig en Zuidelyk, komen omtrent den winter hooftpynen, hoest, heesheit der keel, en verkouwtheden te ontstaan. Ook krygen zommigen Teering.

14. Doch als de herfst Noordelyk en zonder regen is, is het goed voor die vogtig van aart zyn, ook voor vrouwen zeer bequaam. Anderen krygen dan drooge oogziekten, haastige koortsen, en langduurige verkouwtheden. Zommigen ook Miltzugtigheid.

15. Als men in 't gemeen van de jaargetyden oordeelen zal, zyn de drooge gezonder en min doodelyk dan de vogtige.

16. * In vogtige tyden zyn 'er gemeenlyk langduurige koortsen, buikloopen, verrottingen, Vallende ziekten, Beroerttheden en Keelontstekingen: maar in drooge tyden ontstaan teringen, oogontstekingen, flerecyn, droppelpis, en roode loop.

17. Wat aangaat de dagelykse gestalten, uit den Noordenwind ontstaande, zy sluiten de lichamen, makenze sterk, bewegelyk, welgekleurt, en beter hoorende. zy veroorzaken hartlyvigheit, byten der oogen, en maken de pyn omtrent het middelrifft grooter, zoo 'er eenige te vooren reeds is. De Zuidelyke maken in tegendeel de lighamen los en vogtig, daar by een zwaar gehoor, zwaarhoofdigheid, drayingen in de oogen, moeielyke beweging der lichamen, en weekbuikigheid.

Aph. V. 16.

18. Wat aangaat de jaargetyden, de kinderen, en die in hun eerste jaren daar aan volgen, zyn in de lente en 't begin van den zomer best in gezondheid: maar in 't midden

van den zomer, en een gedeelte van den herfst, de oude lieden; voorts het overige van den herfst en winter is best voor die van middelmatigen ouderdom zyn.

Aph. III. 23. 31. IV. 33. V. 16. I. 13.

19 Ten allen tyden komen 'er wel allerlei ziekten, die in 't eene lighaam heviger en kragtiger zyn dan in 't ander.

Aph. III. 7. 17.

20. * In de lente komen dolheit, zwaarmoedigheid, vallende ziekte, bloetlozing, keelontsteeking, verkoutheden, heesse keel, hoest, Lasery, hairworm, witte ruidigheid, veele zweerende puisten, knobbelen en flerecyn.

Aph. III. 22. VI. 55.

21. * Des zomers zyn 'er ook verscheide vandie gezeide qualen. Ook gedurige, en brandende, en zeer veel anderendaagse en derdedaagse koortsen: braken, buikloop oogontsteking, oorpyn, montzwerigen, verrotting der

schamelheid, en zweetpuisten.

22. In den herfst zyn ook veel zomerziekten; ook derdedaagse en dwalende koortsen, dikke milten, waterzugt, tering, druppelpis, spysloop, bloetloop, heuppyn, keelontsteking, engborstigheid, darmkrinkel, vallende ziekte, dolheid en zwaarmoedigheid.

Aph. III. 10. VI. 23. 59.

23. Maar des winters zydewee, longontsteking, slaapkoorts, verkouwtheid, heesche keel, hoest, borstpyn, lendepyn, zydepyn, hooftpyn, Hoofzwymeling en Beroertheid.

Aphor. IV. 11. V. 24. 65. VI. 5.

24. In de Levenstyden nu komen dusdanige ziekten. De jonge en eerstgeborene kinderen krygen sprouw, braking, hoest, waken, verschrikking, navelontsteking, en natte ooren.

25. En als de tanden voor den dag komen, knaging des tandvleesch, koortsen, stuipen en buikloop, voor-

namentlyk als de hondstanden komen, en in kinderen die wat dik en hartlyvig zyn.

Aph. II. 53.

26. * Die nu wat ouder zyn hebben ontstoken amandelen buitenleding des agterhoofds wervelbeens na binnen toe, engborstigheid, steengroeying, ronde wormen, aarsmaajen, hangende wratten, gezwollen der oorklieren, droppelpis, kropzweeren, en meer andere knobbels voornamentlyk de boven gezeide.

27. Die nog ouder zyn, en tot manbaarheid beginnen te komen, hebben ook veele der voornoemde, en nog langdurige koortsen met neusbloeding.

Aph. III. 26.

28. Veele ziekten der kinderen worden geoordeelt in veertig dagen: andere in zeven maanden; andere in zeven jaren, of zy verblyven tot hun rypjarigheid. Maar de qualen, die den kinderen byblyven, noch scheiden ontrent de huwbare jaren, of in de vrouwen zich onthouden, wanneer haar stondevloed voor den dag komt, verblyven dikwils al haar leven.

29. In de jongelingen heeft men bloetspuwingen, tering, haastige koortsen, vallende en meer andere ziekten, voornamentlyk zulke als boven genoemd zyn.

Aph. VII. 9. VIII.

30. Buiten dezen ouderdom komende, hebben zy engborstigheid, zydewee, longontsteking, slaapkoorts, raaskoorts, brandende koorts, gedurigen buikloop, boort, bloedloop, spysloop, speenen aan den aars.

31. De oude luiden zyn onderhevig moeielyke ademhaling, hoestmakende druiping, droppelpis, opgestopte pis, ledepyn, graveel, zwymeling, beroertheit, quaatsappigheid, jeuking over 't gansche lichaam, waken, weekbuikigheid, vogtige oogen en neuzen, donker gezigt, graauwoogen, hardhoorigheit.

Aph. II. 53. IV. 6. 57. VII. 48.

Vierde Afdeeling.

1. **DE** zwangere vrouwen zal men purgeeren, wanner de stoffe overvloedig is, vande vierde maand tot de zevende: maar deze minder; want men moet de jonge en oude vrugten zeer voorzigtig handelen.

Aph. I 22. 24. V. 29.

2. In 't purgeren moet men zulke vuiligheden uit het lyf jagen, welke, wanneer zy van zelfs voortquamen, van nut zouden zyn. Maar die op een tegenstrydige wyze opkomen, moet men wederhouden.

Aph. I. 2.

3. Dryft de vogten, die met purgatiën moeten afgedreven werden, uit; zoo doet het nut en voordeel: en 't is wel te verdragen; maar het tegendeel is schadelyk.

Aph. I. 2. 23. 25.

4. Des zomers moet men meer naar boven door braken, maar 's winters meer door purgeeren van onder afzuiveren.
5. In en voor de hondsdagen valt het purgeeren lastig.
Aph. II. 37. VI. 6.
6. Magere en licht brakende luiden zal men van boven zuiveren, ontziende den winter.
7. Maar die niet wel kunnen braken, en middelmatig in 't vleesch zyn, zal men van onder purgeeren, vliedende den zomer.
8. Die de Tering heeft, moet men niet purgeeren, maer van boven zuiveren.
Aph. V. 12. 14.
9. Maar zwaarmoedige zult gy sterkelyk naar beneden purgeeren; uit de zelve reden het teegendeel in 't werk stellende.
Aph. II. 52. VI. 23. VII. 40.

10. In zeer haastige ziekten zal men purgeeren, indien de stof aan 't zwellen is, en dat wel op den zelfden dag: want zulx uit te stellen, is quaad.

Aph. I. 22. 24. IV. I. 4.

11. Die snyding in darmen, pyn ontrent de navel en lenden hebben, en door het purgeren of iets anders niet geholpen worden vervallen in een drooge Waterzugt.

Aph. IV. 20. 73.

12. Luiden, die een spysloop hebben, doet men 's winters met gevaar braken.

13. Wat aangaat het gebruik van Nieswortel, luiden, die niet licht van boven te zuiveren zyn, dien moet men het lichaam vooraf vogtig maken met overvloediger voedsel en rust.

Aph. I. 22. II. 9. VII. 70.

14. Wanneer iemand Nieswortel gedronken heeft, zoo zal die meer werking doen met het lighaam te bewegen: maar in 't slapen en rusten minder. Zulx is ook uit het vaaren blyk-

baar, want de beweginge beroert de lighamen.

Aph. II. 51.

15. Wanneer gy den nieswortel meer wilt voortzetten, zoo beweeg het lichaam. Maar als gy de drift des zelve wilt stremmen, zoo verwek slaap, en maak geen verdere beweging.

Aph. V. 27.

16. Nieswortel is in gezonde lichamen gevaarlyk; want hy verwekt trekkingen.

Aph. II. 36. 37. V. 1.

17. Die geen koorts en heeft, en egter onlust tot eten, maagpyn, donkere zwymeling, en een bitteren mond, geeft tekens dat hy door braken moet genezen worden.

18. Pynen boven het middelrif, die gepurgeert moeten worden, geven te kennen dat zulx van boven moet gedaan worden: maar die onder zyn, moeten van onder op gezuivert worden.

Aph. III. 30.

19. Die onder het purgeeren geen dorst krygt, heeft nog niet gedaan; want dat houdt niet op, voor en al eer men dorst gevoelt.

20. Die geen koorts heeft en nogtans snying in den buik, zware knijen, en lendepyn, geeft een teken dat men van onder purgeeren zal.

21. Zwarte afgang, zwart bloed gelyk, van zig zelfs komende met of zonder koorts is zeer erg: en hoe de koleuren der afgangen quader zyn, hoe slimmer: maar is 't zake, dat zulks door het purgeeren geschied, zoo is het beter; want hoe de koleuren dan meerder zyn, hoe voordeeliger.

Aph. IV. 23.

22. Wanneer, in wat ziekte het ook is, de zwarte gal van boven of onder afgaat, is het doodelyk.

23. * Die uit haastige of langduurige ziekten, of wonden of op een andere wys zeer afgenomen hebben, en zwarte gal gelyk zwart bloet loozen, sterven des anderen daags.

Aph. IV. 21.

24. De Roode loop van zwarte gal zyn oorspronk hebbende is doodelyk.

Aph. VII. 23.

25. Bloet uit den mond gulpen of braken, hoedanig het zy, is quaad, maar het zwarte van onder loozen, is goed.

Aph. VII. 37.

26. Wanneer in den Roodenloop iets gelyk stukjes van vleesch afgaat, is het doodelyk.

Aph. IV. 76.

27. Dien in de koorts veel bloets, 't zy van hier of van daar, komt uit te barsten, die worden weekbuikig, wanneer zy na de ziekte weder beginnen te bekomen.

28. Die galagtigen afgang hebben, worden daar van bevryt, wanneer daar een doofheid over komt. In tegendeel die doof zyn, worden verlost, door het komen van een galligen afgang.

Aph. IV. 60. VII. 49.

29. De koude rillingen die den koortsigen op den zelfden dag aankomen, worden bezwaarlyk geoordeelt.

30. Wanneer de koortsen zich verheffen, op dat uur in welk de vorige geëindigt is, zoo die s'anderen daags op 't zelve uur weder komt, worden die moeyelyk geoordeelt.

31. * Die door de koortsen afgemat zyn, krygen gemeenlyk aan de gewrigten en omtrent de kaken verzweringen.

32. * Die na eenige ziekte begint te bekomen, en ergens pyn gevoelt, geeft bewys dat 'er ergens een verzwering groeit.

Aph. II. 5. IV. 74.

33. Maar ook zoo voor de ziekte ergens eenige pyn geweest is, aldaar zet zig de ziekte.

34. Wanneer de koortsige, zonder gezwel in de keel te hebben, schielijke verworging krygt, dat is doodelyk.

Aph. IV. 35.

35. * Als in de koorts de hals schielyk verdraait wort, en de zieke nauwelyks kan doorslikken, en geen gezwel daar by is, dat is doodelyk.

Aph. IV. 34. VII. 58.

36. Indien het zweet inde koortsigen begint te vloejen, zoo is het goed op den derden, vyfden, zevenden, negenden, elfden, veertienden, zeventienden, een en twintigsten, een en dertigsten en vier en dertigsten dag. Want door deze zweetingen worden de ziekten geoordeelt. En is 't zake dat die anders uitvallen, betekenen zy moeielykheid, langduurende en weder instortende ziekten.

Aph. II. 12. 24. IV. 61. VIII. 4.

37. Koud zweet met een haastige koorts verzelt, is een doodelyk teken. Dog met een zwakker koorts voerspelt het langduurige ziekte.

38. En in wat deel des lichaams zweet is, aldaar betekent het dat de ziekte is.

Aph. II. 5.

39. En in wat deel hitte of koude is, daar is de ziekte.

40. Wanneer ook in 't gansche lichaam Veranderingen komen, gelyk wanneer het lichaam nu eens kouwt, dan eens heet wort, of de eene kleur op d'andere volgt, betekent dat langduurige ziekte.

Aph. VII. 60.

41. Even na den slaap veel zweets volgende, zonder eenige merkelyke oorzaak, dat betekent dat het lichaam veel spyze gebruikt: maar indien iemand die geen voedsel neemt zulx wedervaart, beduid het dat 'er leeging moet geschieden.

Aph. II. 8. V. 45. VII. 61.

42. In veel zweeten, 't zy koud of warm, beduid het koude zweet grooter ziekte, en het warme kleinder.

Aph. VII. 61.

43. Koortsen die niet af en gaan, en zig op den derden dag verheffen, zyn meer gevaar onderworpen. Maar is 't dat zy afgaan 't zy op wat wyze

zulx geschied, betekent het dat die zonder gevaar zyn.

Aph. VII. 62.

44. * Die lange koortsen hebben, krygen knobbels aan de gewrigten of pyn.

Aph. VII. 63. 64.

45. Die knobbels aan de gewrigten of pynen na langdurige koortsen krygen, die gebruiken te veel spyze.

Aph. VII. 64.

46. Wanneer een grilling in een niet afgaande koorts, den nu verzwakten zieken dikwyls overvalt, is het doodelyk.

Aph. IV. 58.

47. De uitragchelingen in niet afgaande koortsen, lootverwig, bloedig, stinkende of gallig zynde, zyn alle quaad. Even gaat het ook met den afgang en de pis: want zoo door die wegen niet uitgelost wort, 't geen hulp bybrengt, is 't quaad.

Aph. I. 25. VII. 69.

48. Koortsen die niet afgaan, wanneer de uiterlyke deelen zeer kouwt zyn, maar de innerlyke van hitte als branden met grooten dorst, zyn doodelyk.

Aph. VII. 1. 26. 72.

49. In een niet afgaande koorts, wanneer de lip, winkbrauw, oog of neus verdraeit wort, zonder te kunnen zien of hooren, het lichhaam reeds verzwakt zynde, wat hier van geschieden mag, de dood is na by.

Aph. VII. 73.

50. Wanneer in een niet afgaande koorts moeielyke adem komt met lighoofdigheid, dat is doodelyk.

51. Etterzwellen in koortsen, wanneer die met de eerste oordeelingen niet en eindigen, betekenen een langduurige ziekte.

52. Dat iemand in koorts of andere zwakheid om eenige oorzaak schreit, dat is niet ongerymt. Maar dat iemand zonder oorzaak schreit, is ongerymder.

Aph. VIII. 2.

53. Dien in de koortsen slym om de tanden groeit, deze krygen heviger koortsen.
54. Die langen tyd droogen hoest met weinig prikkeling in de brandende koortsen hebben, zyn niet zeer dorstig.
55. * Koortsen met kliergezwellen, zyn alle quaad, behalven de eendaagse.
56. Zweeten in een koortsigen, zonder vermindering van koorts is quaad. Want de ziekte werd verlangd, en betekent overvloedige vogt.
Aph. VII. 61.
57. Als 'er op een kramp oft regtyvigheit (*tetanus*) een koorts komt, gaat de ziekte over.
Aph. II. 26. V. 5. 17. 20.
58. Brandende koorts word ontslagen door een komende grilling.
Aph. VI. 26.
59. Een zuivere anderendaagse koorts, eindigt ten langsten met de zevende verheffinge.

60. Die in de koortsen doof worden, als hun het bloed uit de neus loopt, of als zy ontroeringen inden buik krygen, worden genezen.

Aph. IV. 28.

61. Wanneer de koorts den koortsigen niet op ongelyke dagen verlaat, is zy gewoon weder te komen.

62. Die in de koortsen voor den zevenden dag een geelzugt krygt, dat is quaad, (ten zy daar een buikloop van quade vogten by quam.)

63. Die in de koortsen dagelyx grillingen krygen, hebben dagelyx vermindering van koorts.

64. 't Is een goed teken dat op den zevenden, negenden, elfden, of veertienden dag der koorts, een geelzugt komt: ten zy de regter zydebuik hard zy: anders is 't quaad.

Aph. VI. 42.

65. In koortsen omtrent de maag groote hitte of maagpyn te hebben, is quaad.

66. In scherpe koortsen, trekkingen en ontrent de ingewanden heftige pyn te hebben, is quaad.

Aph. II. 26.

67. In koortsen, trekkingen of schrikken na den slaap te krygen, is een quaad teken.

Aph. II. 1.

68. Hortende adem in de koortsen, is quaad. Want het betekent trekking.

69. Koortsigen met dikke, klonterige en weinige pis, zoo die daar na dun en overvloedig gewatert word, krygen voordeel. Zulke worden meest gewatert, welke of even in 't begin, of kort daar na, een zetzal hebben.

70. Doch die in de koortsen troebele pis hebben, gelyk die van werkbeesten, deze hebben hooftpyn tegenwoordig, of zy hebben die te wagten.

71. By welke het oordeel op den zevenden dag komt, hebben in hun

water op den vierden dag een roode wolk, en meer andere tekenen naar vereisch.

Aph. I 12.

72. Doorschynend of wit water te maken, is quaad. 't Welk meest in raazende koortsen waar genomen word.

73. Wanneer iemand rommelende opgeblazentheid heeft onder de korte ribben, en een lendepyn daar op volgt, wort hem de buik week: ten zy daar winden voor den dag komen of overvloedige pis. Dit zy nu gezegt van de koortsen.

Aph. V. 65.

74. Die een etterzwel aan de gewrigten te wagten hebben, worden bevryt door het water en veel dikke en witte pis: hoedanige zommigen in de koortsen met vermoeitheid op den vierden dag beginnen te lozen. Maar by aldien hun het bloet uit de neuze ontspringt, is de ziekte binnen korten tydt geeindigt.

75. * Zoo ymand bloet of etter watert, betekent het verzwering in de nieren of blaas.
Aph. IV. 78. 81.

76. Dikke pis met kleene stukjes vleesch, of eenige lighaamtjes als hairen, worden vande nieren uitgedreven.
Aph. IV. 26.

77. Die met een dikke pis eenige zemelagticheid wateren, hebben een schorfde blaas.

78. * Die van zelf bloet pissen, betekenen een aderbarsting in de nieren.
Aph. IV. 75.

79. In welker pis eenig zandig aanzetzel is, die hebben versteening in de blaas.

80. Als iemand bloet of eenige klontering pist, of droppelwys watert, en de pyn tot het onderste des Buiks en aarsnaad is, zoo lyden de deelen omtrent de blaas.
Aph. III. 16. 22. 31. VII. 39.

81. Wanneer iemand bloet, etter en schobben met eenigen stank komt te wateren, beduit het een verzwering in de blaas.

Aph. IV. 75.

82. * Als'er in de pisschaft een knobbeltje wast, en verzweert, en doorbreekt, word het genezen.

Aph. VII. 57.

83. 's Nagts veel te wateren beduit weinig afgang.

Vyfde Afdeeling.

1. **T**Rekking na 't gebruik van Nieswortel is doodelyk.

Aph. VII. 25.

2. * Trekking op een wond, is doodelyk.

3. * Na veel te bloeden, een trekking of hik te krygen, is doodelyk.

Aph. VII. 9.

5. Indien iemand dronken zynde, schielyk stom wort, sterft hy met trekkingen, ten zy hy met een koorts bevangen wierd: of op dien tyd wanneer de dronkenheit over is, weder spraak begon te krygen.

Aph. VII. 7.

6. * Die van een regtstyvige trekking des lichaams bevangen worden, sterven binnen vier dagen. Maar indien zy die te boven komen, worden zy gezond.

7. Die voor hun manlyke jaren aan vallende ziekten vast raken, krygen wel verandering. Maar die ze krygen alsze al vyf en twintig jaren out zyn, moeten die gemeenlyk al hun leven lang dragen.

Aph. II. 45.

8. * Wanneer in het Zydewee de Fluimen binnen de veertien dagen niet van boven uitgelost worden, verandert het quaad in een verettering.

Aph. V. 15.

9. De Teering komt den menschen meest over van hun agtiende tot hun vyfendertigste jaar.

Aph. III. 29. VIII. 7.

10. Dien van een Keelontsteking verlost zynde, het quaad naar de longen gaat, die sterven binnen zeven dagen. Maar dien tyd te boven komende, worden zy etterborstig.

Aph. VI. 27.

11. Die met een Tering beladen zyn, wanneer hun spog op de heete kolen stinkt, en het hair uitvalt, kunnen de doot niet ontgaan.

12. Wanneer by het uitvallen des hairs, in de Tering een Buikloop komt, sterven de zieken.

Aph. V. 14. VII. 78. VI. 16.

13. Die schuimagtig bloet uitspuwen, dien komt zulk een uitwerping uit de long.

14. In de Tering Buikloop te krygen, is doodelyk.

Aph. V. 12. VI. 16. VII. 78.

15. Die na een Zydewee etter borstig geworden zyn, en na dat de etter uitgebroken is, veertig dagen daar na van boven door fluimen gezuivert worden, worden bevryd; zoo niet, vervallen zy in Tering.

Aph. V. 8. VI. 16.

16 De warme waterbaden dikwyls te gebruiken brengen deze ongemakken aan: vervrouwde lighamen, verslaptte zenuwen, dof verstand, bloeds uitbarstingen, flauwten, en daar na dikwyls de dood.

17. Maar de koude verwekken

Trekkingen, Regtstyvigheid, verzwarting, en koortsige rillingen.

Aph. V. 20.

18. * De koude is een vyand van beenderen, tanden, zenuwen, herssenen, ruggebeens merg: maar de warmte is dienstig.

19. * Verkoude deelen moeten verwarmt worden, uitgenomen die, van welke het bloed uitbarst of uitbarsten zal.

Aph. V. 23.

20. * De kouw is in de opene zweeren bytende; zy verhart de huid, maakt een pyn met tegenhouding van verettering; ook zwartigheden, koortsige grillingen, krampen, en regtstyvige trekkingen.

Aph. V. 17.

21. Wanneer in een Regtstyvigheit zonder zweer, een jongman die wel in 't vleesch is, in 't midden van den zomer kouwd water over het lyf gegoten word, zoo gaat de warmte na binnen toe: want de warmte geneest die ziekte.

Aph. V. 25.

22. * Warme ettermakende dingen, alhoewel niet in alle zweeren, zyn het grootste teiken om gerust te zyn: zy verzagten de huid, verdunnen, stillen de pyn; grillingen, krampen, regtstyvigheid, en geneezen de zwaarhoofdigheid. De warmte is in de Beenbreuken zeer dienstig: voornamentlyk wanneer de beenen bloot leggen, en nog meerder voor die op 't hoofd verzwerigen hebben, met been breuken. al 't geene ook dat van kouw versterft, verzweert, of met eetenden douwworm bezet is, 't zy aan den aars, schamelheid, lyfmoeder, of blaas, moet de warmte te vriend hebben: maar de koude in tegendeel is vyandigh en ter dood brengende.

23. * Dogh men moet koude dingen gebruiken, alwaar het bloet uitbarst of uitbarsten zal: niet wel juist op die zelve plaats, maar daar nevens of ontrent daar het uitloopt. En zoo 'er in eenig deel ontsteking, en groote hitte, met roodigheid of bloetkleurigheid zyn van wegens het bloet, dat daar versch ingelopen is, daar zalmen koude dingen toe gebruiken:

want veroudert zynde wort het zelve zwart: 't is ook dienstig in een onverswore Roos; maar in een verzworene schadelyk.

Aph. V. 19.

24. Koude dingen als sneeuw, en ys zyn de borst vyandig, zy maken hoesten, bloets uitbarstingen, en zinkingen.

25. * Zyn 'er gezwollen en pynen aan de gewrigten, zonder verzweringe, als het voeteuvel en kramp, der zelve pyn wort meest verligt, vermindert en verdreeven door het opgieten van kouwt water: want een matige doffigheid heeft kragt om de pyn te stillen.

Aph. V. 21.

26. Water dat haastig warm word en haastig koud is het ligtste.

27. Die s'nagts begerig zyn te drinken, dien is het goed, wanneer zy grooten dorst hebbende 't zelve doorslapen.

28. Het rooken van speceryen, doet de stonden voortkomen. Dit zou dikwyls meer tot andere dingen dienstig kunnen zyn, wanneer daar geen swaarhoofdigheid van veroorzaakt wierd.

29. De zwangere vrouwen mag men purgeren van de vierde maand tot de zevende, indien daar overvloedige stoffe is: maar de andere zoo ligt niet. De jonger en ouder vrugten nu moeten met omzigtigheid gehandelt werden.

Aph. IV. 1.

30. Wanneer een zwangere vrouw met eenige haastige ziekte overvallen word zal zy sterven.

Aph. V. 43.

31. * Het aderlaten in een zwangere vrouw, doet haar misvallen: en des te meer, wanneer het kind groot is.

32. Bloet braken in de vrouwen wort opgehouden, wanneer de stonden vloeijen.

33. Wanneer de stonden niet voortkomen, is het goed uit de neus te bloeden.

34. Wanneer een zwangere vrouw zwaren buikloop heeft, is 'er een miskraam te vreezen.

Aph. VII. 27.

35. Als een Vrouw met opstygingen gequelt is, of moeyelyk baart, en aan 't niezen raakt, dat is goedt.

Aph. V. 49.

36. Stonden, die haar behoorlyke koleur niet en hebben, nog oit op haar gezetten tyd en genoegzame veelte komen, hebben het buikzuiveren van noeden.

37. Wanneer de mammen in de zwangere schielyk verkleenen, krygen zy een miskraam.

Aph. V. 53.

38. Een bezwangerde van tweelingen, zoo de eene borst verkleent, zoo miskraamt zy van een der kinderen. En zoo de regter borst verkleent,

van een jongetjen: maar de linker' een meisjen.

Aph. V. 48.

39. Zoo een vrouw melk heeft zonder bevrugt te zyn of in de kraam te leggen, die ontbreekt de stondevloed.

40. Wanneer de vrouwenbloed in haar borsten vergaderen, dat beduit dolligheid.

41. Zoo gy wilt weten of een vrouw bevrugt geworden is, zo geeft haar, als ze te bedde gaat, zonder eten Mede te drinken: en by aldien zy pyn in den buikt krygt, is zy zwanger: zo niet, is zy onbevrugt.

Aph. V. 61.

42. Wanneer de zwangere een jongetje dragen, zyn zy wel gekleurt in 't aanzigt: maar een meisje dragende, niet wel gekleurt.

43. * Wanneer een zwangere vrouw een Roos in de lyfmoeder krygt, dat is doodelyk.

Aph. V. 39.

44. Die tegennatuurlyk mager zyn, zullen mis kramen, eer zy vetter geworden zyn.

45. Maar die matig vleezig zynde om de minste oorzaak op de tweede of derde maand miskramen, die is de moederkoek met slymige stof bezet, dewyl die dan om het zwaar gewigt het kind niet kan dragen, 't welk by gevolg moet afgerukt werden.

Aph. III. 12.

46. Welke tegennatuurlyk onmatig vet zyn, en niet bevrugt worden, in deze perst het net door zyn vettigheid den mond der Moeder toe: ook worden zy niet zwanger ten zy ze magerder wierden.

47. * Indien dat deel der lyfmoeder verzweert, aan welke zyde zy aan 't heupebeen legt, moet men nootzakelyk geplukt linnen tot de genezing gebruiken.

48. De jongetjes leggen in de regter zyde der lyfmoeder, maar de meisjes in de linker.

Aph. V. 38.

49. Gebruik om de nageboorte uit te jagen een niesmiddel, houdende de neusgaten en mond toe.

Aph. V. 35.

50. * Wanneer men ymant de stonden wil doen ophouden, zet men een zeer groote kop op de mammen.

51. De zwangere hebben den mond der lyfmoeder gesloten.

Aph.. V 54.

52. Het loopen van melk uit de borsten eener bezwangerde, beduit een zwakke vrugt: maar by aldien de borsten vast en styf zyn, betekent het een gezonder vrugt.

53. Vrouwen die misvallen zullen, die worden de borsten kleender: maar in tegendeel wanneer die hart worden, is 'er pyn in de mammen, heupen, oog of knyen, en dan miskramen zy niet.

Aph. V. 37.

54. Die de mond der moeder hard is, die moeten noodzakelyk den zel-

ven toegesloten hebben.

Aph. V. 51.

55. Wanneer zwangere vrouwen een koorts krygen, en zonder groote oorzaak geweldig vermageren, baren zy zeer moeyelyk en gevaarlyk, of hebben een miskraam te vreezen.

Aph. II. 28. V. 30. 43.

56. Indien op een vrouwelyken vloed trekking of qualykte komt, dat is quaadt.

Aph. V. 3.

57. Wanneer de stonden al te veel komen, volgen daar wel ziekten na: dezelve niet voortkomende, krygt men ziekten uit de lyfmoeder.

58. * Op een ontsteking des eindeldarms en der lyfmoeder, of verzwore nieren, volgt een droppelpis. Maar na een leverontsteking, een hik.

Aph. VI. 39. VII. 13. 17.

59. Wanneer een vrouw onbezwangert blyft, en gy weten wilt,

of de zelve onvrugtbaar is, zoo overdekze met een kleed, en rook van onder: en zoo u de reuk het lighaam schynt door te dringen tot de neusgaten en mond, zoo is 't haar schult niet dat zy onvrugtbaar is.

Aph. V. 41.

60. Zoo de stonden in zwangere vrouwen vloejen, is 't onmogelyk dat de vrugt gezond is.

61. Zoo de stonden niet in een vrou voort en komen, en zy een huivering, koorts of walg van eten heeft, zoo denk dat zy ontvangen heeft.

Aph. V. 41.

62. Die koude en dikke lyfmoeders hebben, zyn onvrugtbaar: als ook die dezelve zeer vogtig hebben. Want het zaad word by haar uitgeblust. Dieze ook zeer droog en heet hebben, die word het zaad door gebrek van voedzel bedorven. Maar die van beider hoedanigheden gematigt zyn, moet men voor vrugtbaar houden.

63. Zulks is ook ontrent de mannen. Want de geesten worden of om het losse gestel des lighaams uitgewaasemt, zoo dat het zaad niet uit en schiete. Of om al te groote vastigheid, dringt de vogtigheid niet naar buiten toe. Of 't werd door de kouwigheid niet warm, om tot die plaats te komen: 't welk ook geschied door al te groote warmte.

64. 't Is quaad, melk in hoofd pyn te drinken. Ook in opgeheven of rommelende zydebuiken en dorstige. 't Is ook niet goed in luiden die galligen afgang hebben, in haastige koortsen, en overvloedig bloed zyn quyt geworden. Zy is goed in Tering, zonder groote koortsen: ook in langduurige en slappe koortsen geen van de voornoemde tekenen daar by zynde; en ook in die buiten maten uitgemaagert zyn.

Aph. IV. 73.

65. * Die gezwollen in de zweeren hebben, krygen niet veel Zenuw trekkingen, nogte Razernyen. Maar is 't dat zy schielyk, zonder

merkelyke oorzaak verdwynen, krygen zy kramp en regtstyvigheid zoo die aan 't agterdeel des lighaams zyn. Maar als die van voren zyn, dolheit, haastige zydepyn, verzwering, of Rooloop, indien de gezwellen rood zyn.

66. * Zoo in groote quade wonden geen gezwellen zig vertoonen, is 't een groot quaat.

67. * Slappe gezwellen zyn goet, maar de harde of rauwe quaad.

68. * Pyn in 't agterhoofd wort genezen, als men de regte ader in 't voorhoofd opent.

69. Grilligen beginnen in de vrouwen meest uit de lendenen, en door den rug naar het hoofd. Maar in de mannen meer van agter dan van voren, gelyk als uit ellebogen of dyen. Maar de huid is in de mannen van lugtigen t'zamenstel, 't welk uit de hairen blykt.

70. Die de derdendaagze koorts hebben, worden weinig met kramp ge-

quelt: en zo zy te voren daar van bevangen worden, en een derdendaagze koorts daar op volgt, worden zy verlost.

Aph. II. 26. IV. 57.

71. Die een drooge en harde opgespannen huid hebben, sterven zonder zweet. Maar die een ruime en losse huid hebben, sterven met zweet.

72. Geelzugtigen zyn niet veel met winden gequelt.

Zesde Afdeeling.

1. **D**At in langdurende loslyvigheid, zuure oprispingen komen, die te voren niet geweest zyn, is geen quaad teken.
2. Die vogtige neusgaten en zaad hebben, leven zoo gezond niet, als in welken het tegendeel is.
3. Langduurige Roo loop met een walg van spys is quaad, maar erger met een koorts.
4. * Zweeren die rondom glad zyn, zyn qualyk te genezen.
5. Men moet acht geven of de pynen in de zyde, borst of elders, veel van elkander schelen.
6. De gebreken der nieren en blaas, worden in oude luiden moeielyk genezen.
Aph. III. 31.

7. * De verhevene pynen des buiks zyn ligter dan die lager zyn.
8. Als de water zugtigen in 't lichaam verzweeringen krygen, worden zy niet ligt genezen.
Aph. VI. 14.
9. * Breede puisten zyn niet zeer jeukerig.
10. * Die pyn in het hoofd heeft, en rontom vol pyne is, wanneer 'er etter, water of bloet door de neusgaten, mond of ooren vloeien, dat maakt een eind der ziekte.
11. Ambeien in zwaarmoedige en graveelige luiden opkomende brengen hun verlichting by,
Aph. VI. 21.
12. Die over langdurige ambeien gaat, en 'er geen een' open houd brengt den zieken in gevaar van waterzugt of tering.
13. Die den hik hebbende aan het

niezen raken, worden van den hik ontslagen.

Aph. VII. 29.

14. Als in de waterzugtigen het water uit de aders naar den buik loopt, word de ziekte genezen.

Aph. VII. 29.

15. Op een langduurigen buikloop een braken komende, wort de Buikloop genezen.

Aph. 12.

16. Op een Zydewee of longontsteking een buikloop komende is quaad.

Aph. V. 12. 14.

17. Als op een oogontsteking, een buik loop volgt, dat is goedt.

18. * Wonden in de blaas, herssenen, hart, middelrift, dunne darmen, maag of lever, zyn doodelyk.

Aph. VI. 24.

19. * Gequetst been, krakebeen, zenuw, een dun gedeelte der kaken

of van de voorhuid, groeit niet aan, nog wast niet weder t'zamen.

Aph. VII. 28.

20. * Bloet dat tegennatuurlyk in den buik gelooopen is, moet daar nootzakelyk veretteren.

Aph. VIII. 38.

21. * De razende luiden worden genezen, wanneer zy aderbarsten of spenen krygen.

Aph. VI. 11. VII. 5.

22. Scheuringen (of pynen) die van den rug na den elleboog schieten, worden door een aderlating genezen.

23. Vrees en droefheit lang duurende, is een teken van zwaar moedigheid.

Aph. VII. 40.

24. * Een der dunne darmen doorsneden zynde, groeit niet weder t'zamen.

Aph. VI. 18.

25. * De Roze na binnen slaande, is quaad: maar van binnen buitenwaart, is goed.
Aph. VI. 37.
26. Die bevingen in brandende koortsen krygen, worden door lighoofdigheit daar van verlost.
27. * Wanneer de etterborstige en waterzugtige gebrant of gesneden zyn tot uitlozing, en de etter of water daar overvloedig te gelyk uitloopt, sterven zy zonder fout.
Aph. II. 51. VIII. 54.
28. De gelubde krygen geen voeteuvel, nog kaalhoofdigheit.
29. * De vrouwen krygen geen voeteuvel, ten zy haar de stonden begeven.
30. * Een jongen is geen voeteuvel onderworpen, voor 't gebruik der teeldeelen.
31. * Oogpynen worden verdreven door een goeden dronk wyns,

baden, stovingen, aderlaten of buikzuiveren.

Aph. VII. 46.

32. De stamelenden krygen meest een langduurigen buikloop.

33. Die zuurigheden oprispen, zyn niet veel met Zydewee gequelt.

34. * Kaalhoofdigen krygen geen groote aderbarsten, maar die kaal zyn en aderbarsten krygen, krygen weder hair.

35. Hoest op een waterzugt komende, is quaad.

Aph. VII. 47.

36. * De opgestopte pis wort door het ader laten genezen: dogh men zal de inwendige aders aan de beenen openen.

Aph. VII. 48.

37. * Wanneer in een Keelontsteking een gezwel in den hals komt dat is goed: want de ziekte keert na buiten.

Aph. VII. 49.

38. Wanneer ymant verborge kankergezwellen heeft, is 't beter die niet te genezen: want genezen zynde, sterven die menschen eerder, maar niet genezen zynde leven zy langer.

39. * Kramp ontstaat uit vervulling of leging: zo ook de hik.

Aph. I. 3. II. 8.

40. Pyn onder de korte ribben zonder ontsteeking, wort door een koorts genezen.

Aph. VI. 44. 51. VII. 52.

41. * Die eenige verzweringe in het lighaam hebben, zonder dat daar een teken van is, deze komt door de dikte des etters of door de beslote plaatse niet te voorschyn.

42. 't Is quaat dat de geelzugtige een harde lever krygen.

Aph. IV 64.

43. Wanneer de miltzugtigen een Roden loop hebben, en een langen roo-

den loop, waterzugt, of spysloop krygen, sterven zy.

Aph. VI. 43. VII. 76.

44. Die na een droppel pis een darmkronkel krygt, sterft in zeven dagen, ten zy daar een koorts quam, en overvloedige pis gewatert wierd.

45. * Van zweeren die een jaar out zyn of langer geduurt hebben, moet eenig gebeente afschilferen, en holle lykteikens nablyven.

46. Die uit een aamborstigheid of hoest gebogchelt worden, sterven eer zy bequaam zyn om de teeldeelen te gebruiken.

47. * Die baat by aderlaten of Buikzuiveren vinden, die moeten zulx in den lentetyd doen.

Aph. VII. 53.

48. Roo loop in miltzugtigen komende, is goed.

Aph. VI 43. VII. 76.

49. * Het voeteuvel eindigt binnen

veertig dagen, wanneer de ontsteking geslist is.

50. * Dien de herzenen gequetst zyn, dien moet noodzakelyk een koorts en galbraken overkomen.

51. Wanneer de gezonden een schielijke hooftpyn krygen, en haastig stom worden en ronken, sterven zy binnen zeven dagen, ten zy hen een koorts bevange.

53. In den slaap nu moet men ook zien naar de oogen, of die wel gesloten zyn, want zoo 'er door de toegesloten oogleden iets wits door schynt (ten zy het van een buikzuivering quam) is 't een quaad en zeer gevaarlyk teken.

53. Ligthoofdigheid met lachen is veiliger: maar die met ernst geschied, is gevaarlyker.

54. Zeer zware zugten in haastige ziekten met koorts, zyn quaad.

55. * De gigtpynen komen meest in de lente en herfst.

Aph. III. 20.

56. In zwaarmoedige ziekten betekent de verplaatsing der vogten, dat 'er een Geraaktheid, kramp, trekking, razerny of blindheid zullen volgen,

Aph. VI. 50.

57. Luiden met 40. tot 60. jaren worden meest met Beroertheit gequelt.

Aph. III. 31.

58. * Zoo het Net buiten valt, moet het noodzakelyk verrotten.

59. * Wanneer na een langduurige heupegigt, des dyebeens hoofd uit de holte des heupenbeens zakt, en daar weêr inschiet, zal 'er tusschen beide slym vergaren.

60. Dien na een langduurige heupegigt des dyebeens hoofd uitschiet, zoo vermagert de schenkel, en de lyder gaat mank, ten zy die gebrand wierde.

Aph. VI. 59.

Zevende Afdeeling.

1. **K**Oude der uiterste leden in haastige ziekten is quaad.
Aph. IV. 48. VII. 26.
2. * By verdorven been is lootverwig vleesch quaad.
3. Na het braken en hik zyn roode oogen quaad.
4. Huivering op het zweeten, is niet goed.
5. Komt'er een razerny, een roolooop, waterzugt, of ligthoofdigheid, dat is goed.
Aph. VI. 11. 21.
6. In een langduurige ziekte, is onlust tot eten, en ongemengde drek, quaad.
Aph VII. 23.
7. Na veel drinken is Grilling, en

Ligthoofdigheid, quaad.

Aph. V. 5.

8. * Wanneer een ettergezwel binnenwaards komt door te breeken, volgt'er Flaauwte, Braken, en Bezwyking.

9. * Na veel bloeden is Ligthoofdigheid, of Trekking quaad.

Aph. V. 3.

11. Een Longzucht na een Zydewee komende, is quaad.

12. Een razende koorts na een Longezugt, is quaad.

13. Op een hevigen brand, kramp, of regtstyvigheid komende, is quaad.

Aph. II. 26.

14. * Op een hooftwond is stompheid des verstands, of ligthoofdigheid, quaad.

15. Na het bloedspuwen, is etterspuwen, quaad.

Aph. VII. 16. 78.

16. Na etterspuwen teering en vloeijing. Doch na het inhouden des speexels sterven zy.

Aph. V. 12. 14. VII. 15. 78.

17. Hik op een ontsteking der lever, is quaad.

Aph. V. 58.

18. Na het waken is stuiptrekken of lichthoofdigheid, quaad.

19. * Roos op de ontblooting des beens is niet goed.

20. * Na een roos, verrotting, of verzwering, is quaad.

21. * Bloeden na een harde klopping in een zwering, is quaad.

22. Na langdurige pyn in de deelen des buiks, volgt verzwering (en 't is quaad.)

Aph. VII. 26.

23. Een bloetloop na een ongemengden afgang, is quaad.

Aph. VII. 75.

24 * Na een wonde des hoofdbeens, volgt een ligthoofdigheid, indien die tot de holligheid doordringt.

25. Trekking na het drinken van een buikzuivering, is doodelyk.

Aph. IV. 19. V. 1. 4. VII. 41.

26. Op een heftige buikpyn, is kouw der uiterste deelen quaad.

Aph. IV. 48. VII. 1. 22

27. Perssing tot stoelgang in een zwangere vrouw, doet haar misvallen.

28. * Alderlei been, krakebeen, of zenuw afgesneden zynde, wordt niet grooter, nog wast niet weder t'samen.

Aph. VI. 19

29. Indien ymant die een slymige waterzugt door het gansche lighaam heeft, buikloop krygt, die wort genezen.

Aph. VI. 14.

30. Die in een buikloop schuimagtigen afgang krygen, dien vloeit slym uit het hoofd.

31. Wanneer in de koortsigen het grondsoep der pis zoo dik is als dik beslaagen meel, beduidt het een langduurige zwakheid.

32. Maar als in de pis eenig galagtig nederzetzels, maar boven op dun, bespeurt wort, voorspelt dat een haastige ziekte.

33. Maar die geschifte pis loozen hebben in 't lighaam een groote ontroeringe.
Aph. I. 2.

34. Dogh blaasjes die boven op de pis dryven, beduiden Nierwee, en langduurige zwakheid.

35. Overvloedig vet op 't water dryvende, betekent graveel en een haastige ziekte.

36. Maar wanneer in graveelige luiden de voorzeide tekenen geschieden, met pynen ontrent de spieren des ruggraats, zoo die buiten waarts gevoelt worden, moet men van buiten ook een verzwering ver-

wagten: maar zoo die binnenwaarts gevoelt wort, verwacht men een innerlyke zweer.

37. Bloetbraken zonder koorts is heilzaam: maar met een koorts quaadt. En het zelve moet men genezen met koude t'samentrekkende geneesmiddelen.

Aph. IV. 25.

38. Zinkingen in den bovenbuik verzweeren binnen twintigh dagen.

Aph. VI. 20.

39. Zoo ymand dun of geklontert bloet watert, hebbende daar by een droppelpis, met pyn onder den navel, schamelheid en bilnaad, dat is een teken dat de deelen ontrent de blaas onstelt zyn.

Aph. IV. 80.

40. Indien de tong schielyk belemmert wort, of enig deel des lighaams verlamt, is 't een teken van zwarte gal.

Aph. VI. 23. 57.

41. De hik, in oude luiden door te sterk purgeeren veroorzaakt, is niet goet.

Aph. V. 4.

42. In een koorts, die uit geen gallige vogt ontstaat, veel warm water op het hoofd gegoten, doet de ziekte genezen.

43. Geen Vrouw word regts en slinks te gelyk.

44. * Wanneer de etterborstigen gebrand of gesneden worden, en daar een zuivere witte etter uitgetapt word, ontkomen zy de ziekte: maar by aldien zy bloedig, drabbig en stinkend is, sterven zy.

Aph. VI. 27. VII. 45.

45. * Wanneer een zweerende lever gebrant word, en daar zuivere witte etter uitloopt, ontspringen de zieken den dans, want dan is de etter in een vlies besloten. Maar zoo die is als droessem, sterven zy.

Aph. VII. 44.

46. * Oogpyn zalmen genezen met aderlaaten, als men te voren goeden wyn en een warm bad met overvloedig water gebruikt heeft.

Aph. VI. 31.

47. Indien een waterzuchtige hoest heeft, is hy zonder hoop.

Aph. VI. 35.

48. Droppelpis, en moeielyk watermaken geneest men door een goede teuge wyns en aderlaten. Dogh de binnenste aderen moet men openen aan de beenen.

Aph. VI. 36.

49. * Als in een Keelontsteking, gezwel en roodigheid in de borst komt, dat is goed, want de ziekte slaat naar buiten.

Aph. VI. 37.

50. * Welker herssenen met kout vier bezet worden, die zyn binnen dry dagen een lyk: maar zoo ze dien tyd te boven komen, worden zy gezond.

51. Het niezen word uit het hoofd veroorzaakt, wanneer de hersenen verwarmt, of der zelve ledige plaatsen met eenige stof bevogtigt zyn. Want de logt die binnen besloten is, berst uit na buiten toe. Dezelve komt met geruis, om dat de uitgang nauw is.

52. Die zeer groote pyn rondom de lever heeft, word door een koorts daar van verlost.
Aph. VI. 40.

53. * Die zig wel bevint by 't aderlaten, moet zulx in de lente doen.
Aph. VI. 47.

54. * Die tusschen het middelrif en de maag eenig slym besloten heeft, met pyn verzelt, hebbende in de holligheit der borst of des buiks geen uitgang, die wort genezen, wanneer de slym door de aderen naar de blaas gebragt word.

55. Dien de waterzugt der lever uitberst tot in het net, dier buik word met water vervult, en zy sterven.

56. Benaauwtheid, geeuwing, en huivering worden genezen door het drinken van half wyn half water.

57. * Die in de pisschaft een knobbeltje krygen, die worden van de pyn verlost, wanneer 't zelve verettert, en d'etter uitgelopen is.

Aph. IV. 82.

58. Wier herssenen door eenige oorzaak hevig geschud zyn, die moeten nootzaakelyk op staanden voet stom worden.

59. Indien de hals eens koortsigen wort omgewend, en hy niet slikken kan, zonder dat 'er eenig gezwel aan den hals is, dat is doodelyk.

Aph. IV, 35.

60. Vogtige lighamen zalmen gebieden te vasten: want het vasten droogt de lighamen.

Aph. II. 21. IV. 13. 41.

61. Als door 't gansche lighaam verandering geschied, en het lighaam dan eens kout en dan eens heet is,

of dan d'eene en dan d'andere koleur krygt, voorzegt dat langduurige ziekte.

Aph. IV. 40.

62. Veel zweet 't zy heet of kout, geduurig vloeiende, betekent dat 'er overvloedige vogt is. Dit moet in sterke naar boven en in zwakken naar beneden afgedreven werden.

Aph. I 21. IV. 41. 42. 56.

63. Wanneer koortsen die niet afgaan, op den derden dag heviger worden, zyn zy gevaarlyk: maar 't zy op wat wys die afgaan, dan is 'er geen gevaar.

Aph. IV. 43.

64. * Die lange koortsen hebben, die krygen knobbels of pyn aan de gewrigten.

Aph. IV. 44.

65. * Die langduurige knobbels of pyn in de gewrigten na een koorts krygen, die gebruiken overvloedige spys.

Aph. IV. 45.

66. Spys aan koortsigen te geven, maakt kragt, in de genen die weder gezond worden; maar in die nog ziek zyn, maakt het de ziekte erger.

Aph. II. 10. VII. 67.

67. Men moet bezigtigen oft geen door de blaas gewatert word, met de gezonden over een komt. Want dat hier minst naar gelykt is 't argste maar dat de gezonde waters gelykvormiger is, geeft geen tekens van ziekte.

68. Wanneer gy den drek der zieken wat laat zinken, zonder beweegen, en dan als eenige afgeschraapte vuiligheyd in 't neder zinken bespeurt, dat beduid een kleene ziekte zoo die weinig is. Maar indien die veel is, een grooter. Dezen is het nut den buik van onder te zuiveren. Want zoo de darmen niet geleeft werden, en gy eenigh zuipen te drinken geeft, zult gy meer schaden met veel te geven dan met weinig.

Aph. II. 10. VII. 65.

69. Raauwigheden die van beneden afgaan, komen van de zwarte gal.

Is 'er veel, beduid het een groote ziekte: maar weinig, een kleene.

Aph. I. 22.

70. Lootverwige, bloedige, galagtige, of stinkende uitdygsels zyn alle quaad in geduurige koortsen. Maar ist dat zy na behooren worden voortgebragt, zyn ze goed. Alzoo in den buik, blaas, of eenig ander deel des lighaams, al waar iets 't geen afgescheiden is, blyft staan, is 't dat het niet uitgezuivert word, is 't quaad.

Aph. IV. 47.

71. De lighamen moetmen vloeiend maaken, wanneer men die zuiveren wil. En, zoo men zulx van boven doen wil, moet de buik gestopt worden, maar na beneden, vervogtigt.

Aph. II. 9. IV. 13.

72. Slapen en waken wanneer het buiten mate geschiedt, is ziekte.

Aph. II. 3.

73. In koortsen die niet afgaan, wanneer de uiterlyke deelen koud, en de

binnenste brandig heet zyn, met grooten dorst, dat is doodelyk.

Aph. IV. 48.

74. Wanneer in een geduurige koorts de lip, neus, oog, of winkbraauw verdraait word, en de zieke niet en ziet, of hoort, zynde reedts zeer zwak: wat hier van mag geschieden, 't is doodelyk.

Aph. IV. 49

75. Op een wit lyfwater komt waterzugt.

76. Na buikloop ontstaat bloedloop

Aph. VII. 23.

77. Op Roodeloop volgt Spysloop.

Aph. VII. 43.

78. * Na kout vuur verschilfert het been.

79. Na bloedbraken verwacht men tering en etterspuwen. (Van Teering komt vloeijing uit het hoofd. Van vloeijing, Buikloop. Van Buikloop,

het stremmen der zuivering van boven. Na de stremming, de doot. Van bloetspuwen, etterspuwing, en vloeijing Maar na het ophouden van 't spuwen sterven de zieken.)

Aph. VII. 15. 16.

80. 't Geen door de blaas, darmen, of eenige andere wegen uitgeloost wort: wanneer het weinig is, betekent een kleene ziekte: veel, groote ziekte: maar zeer veel, de doot.

Aph. VIII. 18.

Agtste Afdeeling

1. Die boven de veertig jaren out een razende koorts krygen, worden niet al te wel genezen. Zy hebben minder gevaar welker aart, en ouderdom met de ziekte gemeenschap hebben.

Aph. II. 34. 39. 40. VI. 6.

2. Die in de zwakheden door oorzaak tranen loozen, dat is goed. Maar zonder oorzaak, is 't quaad.

Aph. IV. 52.

3. Neusbloeden in een derdendaagze koorts, is quaad.

4. Hevig en haastig zweeten is gevaarlyk in de Oordeeldagen: ook als uit het voorhoofd eenige druppels als uitberstend water afvloeien, het welk zeer koud en overvloedig is: want het kan niet missen of zulk zweet wort met kragt en geweld uitgedrukt.

5. Na langduurige ziekte, een buikloop te krygen, is quaad.

6. Dat de geneesmiddelen niet herstellen, dat geneest het yzer, en dat het yzer niet geneest, wort door het vuur genezen: en 't geen het vuur niet en geneest, moet men voor ongeneeslyk agten.

7. De teering komt meest in persoonen van 18. tot 35. jaren.

Aph. V. 9.

8. 't Gene volgens de natuur tot een tering genegen is, is in alle deelen zwaarder, en zomwylen doodelyk. Ten tweeden, wanneer zulk een mensch krank is, als de tyd en de ziekte hem bestryden, gelyk in 't heetste des zomers een brandende koorts, of in den kouden winter een waterzugt. 't Geen met de natuur overeen komt, behaalt de overwinninge: maar 't brengt meerder vrees aan voor de milt.

Aph. II. 34. III. 3. VIII. 1.

9. Een zwarte en bloedige tong,

wanneer eenige dezer tekenen hier niet by is, is niet zeer quaad: want het beduid minder ziekte.

10. De volgende dingen dan moet men in de haastige ziekten aanmerken, wanneer ymant sterven zal, wanneer niet.

11. Als de regter bal kout is en getrokken wort, dat is doodelyk.

12. Zwarte nagels, en koude vingers en teenen, die getrokken of slap zyn, voorzeggen dat de dood na by is.

13. Lippen die blaauw zyn, of slap, omgekrukt, en koud, zyn doodelyk.

14. Koude, doorschynende, of getrokken ooren, zyn doodelyk.

15. Verdonkerende hooftzwymeling, afkeer van 't ligt, met slaap en groote hitte, is zonder hoop.

16. En die onversaagt dol werd zonder kennisse te hebben, nog te hooren, nog te verstaan, zal terstond sterven.

17. Deze tekenen zyn in de stervende baarblykelyker. Hunnen buiken worden ook opgeheven en opgeblazen.

18. De bepaling nu der dood is, indien de warmte des levens boven den navel en hooger dan het middelrif opklimt, en al de vogtigheid verbrant is: nadat de long en het hart deze vogt quyt zyn, en de warmte in de stervende plaatsen vergadert is, zoo waasemt de geest der warmte tegelyk uit, met wien het geheel lighaam aan malkanderen gehouden wierd. Daar en boven de ziel door het vleesch en de ademgaten in 't hoofd, (waar door wy zeggen te leven) heen vliegende, laat het gebouw des lighaams kout, als een sterfelyk beeld met zyn gal, bloed, slym en vleesch leggen.

Aph. VII. 79.

N.B. *De volgende Spreuken hebben HOLLERIUS en anderen in hun achtste boek.*

19. Beving in een slaapkoorts, is quaad.

20. Een scherpe neus, toegeslagen slapen, drooge huid, bleeke of zwarte koleur, is doodelyk.

Wydlustige Aan Wyzer Van al de zaken die in de Aphorismen, Of Kortbondige Spreuken begrepen zyn.

A.

AAMBORSTIGHEID.

Tyd III. 22.

Ouderdom III. 26. 30.

Voorzegging VI. 46.

AARSNAAD,

Pyn schadelyk, IV. 80 VII. 39.

AART, zie NATUUR,

ADEMEN, zware Ademhaling.

Ouderdom, III. 31.

Voorz. in koortsen IV, 50. 68.

ADERBERSTEN.

Kale krygen die niet VI. 34.

Verdryven ligthoofdigheid VI. 21.

ADERLATEN

In de lente te doen VI. 47. VII. 53.

Hoe veel I. 23.

Helpt in hooftpyn	V.68.
Verdryft oogpyn	VI. 31. VII. 46.
Opgestopte pis	VI. 36.
Droffel pis	VII. 48.
Vloejingen	VI. 22.
Schaad zwangere	V. 31.
AMANDELEN,	
Ontstoken, Ouderd.	III. 26.
ASEMEN, zie ADEMEN	

B.

BADEN,

Beneemt oogpyn VI. 31. VII. 46.

BALLEN.

Voorz. van trekking VIII. 11.

BARING die *moejelyk* is

In vermagering van koorts V. 55.

Niezen helpt V. 35.

BEEN,

Koude schaad, V. 18. 22.

Beenziektes voorz. VII. 4.

Ontblooting voors. VII. 19.

Genez. warmte helpt V. 22.

Afgesneden, groeit niet VI. 19. VII. 28.

Gebroken helpt warmte. V. 22.

Afschilfering, in lange zwering VI. 45.

Na kouwt vuur VII. 77.

BENAUWTHEID.

Door wyn genezen VII. 56.

BEPROEVING, gevaarlyk I. 1.

BEVEN, verdryft een brandende koorts VI. 26.

BEWEGING, RUST.

Genezen malkander II. 22. 48.

Uitwerking in 't purgeeren II. 14. 15.

Voorzegging II. 51.

BLAAS,

Van een qualyk gestelde, teikenen IV. 80. VII. 39.

Voorzegging in oude VI. 6.

Warmte helpt. V. 22.

Steen ouderdom III 26.

Teken IV, 79.

Wonde doodelyk VI. 18.

Zweer teken IV. 75. 81.

Schurft teiken IV. 77,

BLOET,

Vergadering in de mammen, voorzegginge V, 40.

Vloejing, tyd III. 20.

Oorzaak, warmte V. 16.

Koude V. 24.

Voorzegging in koortsen IV. 27.

Trekking &c. V. 3. VII. 9.

Quaad in zweeren VII. 21.

Levens wet V. 64.

Geneezing, koude V. 19. 23.

Van 't *hooft* voorz. VI. 10.

Uit de *neus*

Ouderdom III. 27.

Voorz. in derdendaagse koorts VIII. 3.

Goed in opgestopte stonden V. 33.

Verdwynt de doofheid IV. 60.

Hooftpyn VI. 10.

Etterbuil IV. 74.

In den *buik* voorzegg. VI. 20.

Spog,

Ouderdom III. 29.

Voorzegginge VII, 15. 78.

In geduurige koorts IV. 47.

Schuimende, uit de long V. 13.

Braken,

Voorz. Goed zonder koorts. VI 1. 37.

Quaad, II. 25.

Met koorts VII. 37.

Volgt tering VII. 78.

Met pis, wat het betekend IV. 78. 80. 81. VII. 39.

Door den afgang,

Zwarte goed, IV. 25.

quaad, IV. 21. 23.

BOORD, Ouderdom, III. 30.

BORST, Kouw schadelyk, V. 24,

Pyn, zie *Pyn*.

BRAKEN,

Tyd, III. 21.

Ouderdom, III. 24.

Van een gebroken knobbel, VII, 8.

Waar noodig, IV. 17. 18. VII. 61.

Des zomers goed IV. 4. 6.

Bereiding, VII. 70.

Voorz. I. 23. VII. 3.

Quaad in Darmkronkel VII. 10.

Spysloop's winters IV. 12.

Van zelfs komende voorz. I. 2.

Verdryft den Buikloop VI 15.

Bloed,

Voorz. VII. 78.

Van koorts VII. 37.

Quaad IV. 25.

Genezing, VII. 37.

Verdryving door stondevloed, V. 32.

Gal in hoofd-wonde, VI. 50.

Van zwarte gal, doodelyk IV. 22.

BUIKLOOP,

Doodelyk waar IV. 22. 23. 24.

I. 2. II. 14. III. 16. 21. 25. 30. 31. IV. 60. V. 12. 14. VI. 15. 16. 17. 32. VII.
29. 30. 75. 78 VIII. 5.

Tyd III. 16. 21.

Ouderdom III. 25. 31.

Van hooftdruiping. VII. 78.

Voorzegg. II. 14. VII. 75.

Quaad V. 34. VI. 16. VIII. 5.

Doodelyk V. 12. 14.

Genezing VI. 15.

Geneest de ziekte IV. 60. VI. 17. VII. 29

Van zelfs komende voorzegg. I. 2.

Schuimagtige van 't hoofd VII. 30.

Langduurige onderworpen II. 30.

Ouderdom III. 30.

BUIKS *natuurlyke* VERANDERING, . II.20 53

BUIKZUIVEREN, zie *Purgeren*.

BUIK VOGTIG, DROOG,

Tyd, III. 5. 17.

Voorzegg. II. 20. 53.

Vogtige in den ouderdom, III. 31.

waar, IV. 27, 73.

BULT, voorzeg. VI. 46.

D.

DARMKRONKEL,

Tyd, III. 22.

Voorz. van Droppelpis, VI. 44.

Van verscheide, VII. 10.

DAUWWORM, WOLF

Hulp van warmte, V. 22.

DARM, *dunne* gewond, doodlyk, VI. 18.

Ongeneeslyk, VI. 24.

Regte, ontstekings toeval, V. 59.

DOOD,

Naby,

Teken van verscheide, VI, 38. VIII. 11. tot 18.

Van Uyttyghzels IV. 23.

In geduurige koortsen, IV. 49. VII. 73.

Zekere, VI. 27.

Schielyke, Teken, II. 41. 44.

DOODELYK, II. 1. III. 9. IV. 22. 24. 26. 34. 35. 37. 46. 48. 50. V. 1. 2. 11. 14. 22.
30. 43. VI. 18.

27. 52. VII. 25. 72. 73. 79. VIII. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 18.

DOOFHEID,

In geduurige koorts, doodelyk, IV. 49. VII. 73.

Verdryving, door den buik, IV. 28.

In koorts, IV. 60.

DOOF GEVOEL,

Quaad in hoofwonden, VII. 14.

DOORZWELGING, Voorz. IV. 34. 35. VII. 58.

DOORWAASSEMING,

Voorz. VII. 79. VIII. 18.

In een man, V. 63.

DORST,

Niet groot, waar, IV. 54.

Voorz. van Dorst 's nagts. V. 27.

In 't purgeren, IV. 19.

Heet koude koorts IV. 48. VII. 72.

Levenswet, melk schaad, V. 64.

Wort ligter verdreven dan honger, II. 11.

DRANK,

Gewoonlyke best, II. 38.

Uitwerking, II. 1.

Veel, voorz. VII. 7.

DROEFHEID, uitwerking van een lange, VI. 23.

DRONKENSCHAP, voorz. V. 5.

DROPPELPIS.

Tyd, III. 16. 20. 22.

Ouderdom, III. 31.

Toevallige, IV. 80. V. 58. VII. 39.

Voorz. van Darmkronkel VI. 44.

Genezinge door aderlaten en wyn, VII. 48

DRUIPING,

Ouderdom, III. 12. 21.

Teken in Buikloop, VII. 30.

Oorzaak, kouw, V. 24.

Van Teering, VII. 78.

Doodelyk waar, III. 12.

In de borst, voorzeg. VII. 38.

DRUKKING, zie *Perssing*.

E.

ETTER.

Making, tekenen II. 47.

Warmte helpt, V. 22.

Koude belet, V. 20.

Voorzegg. VI. 41. VII. 8.

Goed teken, VII. 44. 45.

Voorzichtige genezing, VI. 27.

Etter spuwen.

Oorzaak van bloedspuwen, VII. 15 78

Van Bloets braken, VII. 76.

Voorz. VII. 15. 16. 78.

Van 't hoofd neêrvloeyende, stilt hooftpyn VI. 10

In den buik, oorzaak, VI. 20. VII. 22.

In pis, wat zy betekent, IV. 75. 18,

In de lyfmoeder, genezing. V. 47.

ETTERBORST,

Oorzaak van uitgestort bloed, VI. 20.

Van Zydewee, V. 8.

Keelontsteeking, V. 10.

In zweeren, V. 65.

In hoe veel dagen, VII. 38.

Voorz. V. 15.

In de genezing VII. 44.

Toezicht in de genezing, VI. 27.

ETTERGEZWELLEN.

Voortekenen in de koorts, IV. 31.

In langdurige ziekte IV, 32.

Genezing IV. 74.

Tekenen van langdurige ziekte.

In de *gewrigten* na koortse III. 74.

Voorkoming, III. 74.

In graveel tekenen VII. 36.

Afschilfering van been in langdurige ettergezwellen, VI. 45

Van kout vuur, VII. 77.

F.

FLAAUTE,

Oorzaak, geduurige warmte, V. 16.

Van een uitgebroken knobbel, VII. 8.

Voorzegg, II. 41.

Quaad in vrouwen vloed, V. 56.

Waar nodig, I. 23.

G.

GAL.

van *Zwarte*, teken, VII. 68.

Doodelyk waar, IV. 22. 23. 24.

GEELZUGT.

Is niet windig, V. 72.

Voorz. van de lever, VI. 72 IV. 64.

Wanneer schadelyk. IV, 62.

Nut, IV. 64.

GEHOOR.

Voorz. in koortsen, IV. 49. VII. 73.

Stomp gehoors, tyd, III. 5. 17.

Ouderdom, III. 31.

Scherp, tyd III. 17.

Zwaar gehoor III. 24.

GEKOOKTE vogten.

Te bewegen, geen raauwe, I. 22.

Raauwe, van zwarte gal, VII. 68.

GELEGENHEIT, snel I. 1.

GELUBDEN, voorz. VI. 28.

GEMAGT, *pyn* schaad, VII. 39.

GENEESMIDDEL,

Welk dienstig, I. 6.

Graaden, VIII. 6.

GERAAKTHEIT; of *Beroertheit*;

Tyd, III. 16. 23.

Ouderdom III. 31. VI. 57.

In zwaarmoedigen waar af, VI. 56,

Voorzegg. VI. 51.

Genezinge, II. 42.

In eenig lid, VII. 40.

GEZIGT, voorz. in geduurige koorts, I. 49. VII. 73.

Stomp gezigt, tyd III. 5.

Ouderdom, III. 31.

GEZONDHEIDS Teken, VI. 2.

GEZWEL,

Voorz. zagt goed,

Verdwynend voorz. V. 65.

In zweren, voorz. V. 66.

GEEUWEN,

Genezing door wyn, VII. 56.

GEWOONTE,

Kragt, II. 45.

Waarneming, I. 16. 17, II. 38. 39. 50.

GRAVEEL,

Ouderdom, III. 31.

Tekenen in pis, VII. 34. 35,

Voorz. VI. 36.

In oude, VI. 6.

Spenen, nut VI. 11.

GRILLING,

Tyd, III. 5.

Van zweet quaad VII. 3.

Wyn verdryft VII. 65.

Oorzaak, kouw, V. 17. 20.

Plaats V. 69.

Teken van dagelykse koorts IV. 63.

Verdryft heete koorts IV. 58

Voorz. in koorts, IV. 29. 46.

Quaad na veel drinken, VI, 7.

Genezing, warmte verzagt V. 22.

H.

HAIR.

Wat beteekening, V. 69.

Uit de nieren, IV. 76.

Uitvallen in de Tering doodelyk, V. 11. 12.

Kaalheit, voorzegg. VI. 34.

Gelubden worden niet kaal, VI. 28.

HAIRWORM, Tyd II. 20.

HALS, Omdraaijing voorzegg, IV. 35. VII. 58.

HEESHEID,

Tyd, III. 13. 20. 23.

Voorz. in oude, II. 40,

HELPEPYNDE, SCHADENDE, II. 27.

HERSENEN,

Koude schaad, V. 18.

Geschud, toeval, VII. 58.

Wonde, toeval, VI. 50.

Voorzegg. VII. 14.

Doodelyk VI. 18.

Koud vuur, voorz. VII. 50.

HERTSWONDE, doodelyk VI. 18.

HEUPEPYN, Tyd, III. 22.

Voor. VI. 59. 60.

HIK,

Oorzaak, VI. 39.

Ontstoke lever toevallen V. 58.

Quade voorz. in 't bloeden, V. 3.

Te veel purgeren, V. 4. VIII. 41,

Braken, VII. 3.

Darmkronkel, VII. 10.

Voorz. VII. 17.

Genezinge, Niezen VI. 13.

HOEST,

Tyd, III. 5. 23. 20. 23.

Ouderdom, III. 24. 31.

Oorzaak, kouw, V. 24.

Voorz. in waterzugt, wanhopig, VI 35 VII. 47.

Drooge in brandende koorts. Voorz. III. 54

Bultig van hoest; voorz. VI. 46.

HONGER,

Ouderdom, verscheide, I. 13.

Voorz. II. 4.

Arbeid schaad, II. 16.

Droogt, VII. 59.

Word zwaarder verdreven dan dorst, II. 11.

Verdreven door wyn, II. 21.

Onlust tot eten.

Voorzegg. II. 32.

Quade, VI. 3. VII. 6.

Purgatie geneest, III. 17.

Walg, in vrouwen, voorz. V. 61.

HOOFT,

Pyn, tyd III. 13. 23.

Teken. IV. 70.

Voorzegg. VI. 51.

Levens wet. V. 64.

Genez. aderlaten, V. 68.

Ontslaning, VI. 10.

Zwaarheid, tyd III. 5 17.

Oorzaak, warmte, V. 22.

Wonde voorzegg. VII. 14.

Zweer, warmte helpt. V. 22.

HOOFTPAN,

Gebroken hooftpan VII. 24.

HOOFTZWYMELING,

Tyd III. 17. 23.

Ouderdom III. 31.

Met duysterheid, quaad VIII. 15.

Genez. purg. IV. 17.

HUID,

Voorzegg. V. 61.

Dunne tekenen V. 69.

I.

JEUKING,

Van 't *Tantvleesch*, ouderdom, III. 25.

Des heelen lighaams, ouderdom III. 31.

INGEBOOREN WARMTE,

Veelheids tydt, I. 15.

Ouderdom, I. 14.

K,

KANKER,

Verborgen, voorz. VI. 38.

KEELONTSTEKING,

Tyd, III. 16. 20. 22.

Voorzegg. Goede VI. 37. VII. 49.

Voorzegg. Quade V. 10.

KLIER BUIL, voorzegg. IV. 54.

KLOOTEN, zie *Ballen*.

KNOBBELS.

Tyd, III. 20.

Ouderdom, III. 20.

Voorzegg. van bersten, VII. 8.

Genez. waarschouwing, II. 14.

In de gewrigten, in lange koortsen, IV. 44. VII. 64.

Genez. koude helpt, V. 25.

In de pispyp.

Genezing, IV. 82. VII. 57.

Puisten, VI. 9.

KOLEURS verscheidenheid voorz. IV. 40. VII. 60.

KONST DER GENEZING lang I. 1.

Haar toebehooring, I. 1.

KOORTS,

Ouderdom, III. 29.

Vorz. II. 28. III. 6.

Van tyd. III. 6.

Verheffing, IV. 30.

Slaap, IV. 67.

- Van Tranen, III. 52. VIII. 2.
 Doofheid, III. 60.
 Tanden, III, 53.
 Hals, III. 35. VII. 58,
 Ademen, III. 68.
 Zugten, VI. 54.
 Stikken, III. 34.
 Bloedspuwen, VII. 37.
 Zydebuiken, III. 73.
 Pis, III. 69. 70. VII. 31.
 Drek, III. 21.
 Bloedloop, VI. 3.
 Warmte, III. 65.
 Grilling, III. 29.
 Kramp, II. 26.
 Kliergezwel, III. 55.
 Vermoeitheid, III. 31.
 Verzweering, III. 51.
 Uitteering, II. 28.
 Neusbloeden, III. 27.
 Oordeeldagen, III. 36. 61.
 Geelzugt, III. 62. 64.
 Zweeten, tydt III. 6.
 Levenswet, I. 16. V. 65.
 Spyze wien schadelyk, VII. 65.
 Schadelyk in 't verheffen, I. 19.
 Genezing in geen gallige, VII. 42.
 Ontbint de ziekte, II. 26. III. 57. V. 5. VI. 40. 44. 51. VII. 52,
Haastige Koorts,
 Tyd, III. 7. II. 14.

Ouderdom, I. 14. III. 29.

Voorz. III. 66. VIII. 10.

Van zweet, IV. 37.

Levenswet, V. 64.

Brandende koorts,

Tyd, III. 21.

Ouderdom, III. 30.

Voorz. III. 54.

Van Tyd, VIII. 8.

Grilling, VI. 26.

Genez. kouw verlost. III. 58.

Ligthoofdigh wanneer, VI. 26.

Geduurige koorts,

Tyd, III. 21.

Voorz. van zweet, III. 56.

Grilling, III. 46.

Speeksel,

Pis en

Drek, III. 47. VII. 69.

Kramp, III. 49. VII. 73.

Ligthoofdigheit en

Ademhaling, IV. 50.

Heetkoude koorts,

Voorz. IV. 48. VII. 72,

Eendaagse koorts,

Voorz. IV. 55.

Dagelykse koorts,

Teken, IV. 63.

Welke moejelyk is, IV. 30.

Anderendaagse

Tyd, III. 21.

Oordeel. IV. 59.

Geduurige, gevaarlyke, tussentydige, niet, IV. 43. VII. 62.

Derdendaagse koorts.

Tyd, III. 21. 22.

Tekenen uit pis, IV. 74.

Voorz. V. 70.

Van tyd, II. 25.

Neus bloeding, VIII. 3.

Byvallige koorts, II. 47. VI. 50.

Dwalende koorts.

Tyd, III. 16.

Longekoorts.

Tyd, III 27.

Ouderdom, III 27.

Waar van, IV. 45. VI. 64.

Tekenen van langduurigheid van zweet, IV. 36.

Pis, VII. 31.

Zweet, IV. 51.

Voorz. IV. 44. VII. 63.

Levenswet, V. 64.

Binnenkoorts.

Levenswet, V. 64.

Met vermoeytheid.

Tekenen uit pis IV. 47. 22.

Voorzegg. IV. 31.

Weer instortende.

Oorzaak, II. 12.

Van waar, IV. 36. 61.

KOPPEN, waar noodig, V. 50

KRAKEBEEN doorsneden groeit niet meer, VI. 19. VIII. 28.

KOUDE,

Ouderdom, III. 14.

Goed, V. 21. 23. 25.

Schadelyk V. 18. 20. 22. 23. 24.

Ziekten van kouw, V. 17. 20. 24.

In een byzonder deel.

Schadelyk IV. 39.

Voorz. quaad. VIII. 11. 12. 14.

Aan de uiterlyke deelen, VII. 1. 20.

Voorz. in koorts, IV. 48. VII. 59.

Veranderlyke,

Voorz. IV. 48, VII. 69.

Doodsbeeltenis, VIII. 18.

Genez. warmte, II. 22. V. 19.

KRAMP, *Trekking*,

Ouderdom, III. 25.

Oorzaak, kouw, V. 17. 20.

Vervulling of

Laging, VI. 39.

Zweeren, wanneer, V. 65.

In zwaarmoedigen VI. 56.

Toekomende in koortsen teken, IV. 68

Voorz. in koorts, II. 26.

Quaad in koorts, IV. 66. 67.

In waken, VII. 18.

Hitte, VII. 13.

Neusbloeding, V. 3. VII. 9.

Darmkronkels, VII. 10.

Van Nieswortel, IV. 16.

Te veel purgeren, V. 4.
 Vrouwenvloed, V. 56.
 Doodelyk in geduurige koorts IV. 49.
 Van purgatiën, VII. 25.
 Nieswortel, V. 1.
 Dronken zyn, V. 5.
 In de regter bal, VIII. 11.
 Een wond, V. 2.
 Genezing, warmte verzagt, V. 22.
 Koude verligt, V. 25.
 Verdreven door koorts, IV. 57.
 Van een derdendaagse koorts, V. 70.
Regtstyvetrekking,
 Oorzaak koude. V. 17. 20.
 In wonde, wanneer, V. 65.
 Voorz. V. &c.
 Quaad in hitte, VII. 13,
 Genez. koude, V. 11.
 Hitte verzagt, V. 22.
 Verdwynt na koorts, IV. 57.
 KROPZWEREN, Ouderd. III. 26.
 KRUYING, zie Persing.

L.

LANDSCHAP.

Waarschuwing in de levenswet, I. 17.
 Geneesmiddelen, I. 17.
Verandering, welke goed, II. 45.

LAZERY, Tyd, III. 20.

LEDEN, &c.

Voorzegging des doods, VIII. 10. tot 18

LENGTE DES LIGHAAMS, II. 54.

LEVEN van warmte, VIII. 18.

Is kort, I. 1.

LEVENSWET,

Wachting, I. 9. 10. 16. III. 3.

Veel, waar noodig, I. 4. 5. 7. 10.

Dunne, waar goed, I. 7. 8. 10. 11.

Verandering waar dienstig, II. 45.

Misslag, I. 5.

Zie meer in Spys.

LEVER,

Pyn, verdryft koorts, VII. 52.

Ontwaken, teken, V. 58.

Voorzegginge, VII. 17.

Verzwoeren, genezings voorzegg. VII, 45

Waterzugts voorz. VII. 55.

Wonde, doodelyk, VI. 18.

LIGHAAM,

Bereiding, zie *Purgeeren*.

Langte, II. 54.

LIGT HOOFDIGHEID,

Raaskoorts.

Ouderdom, III. 30.

Tekenen in de pis IV. 72.

Voorz. in oude, VIII. 1.

Quaad uit longontsteking, VII. 19.

Bastert raaskoorts,

In Panbrouk, VII. 24.

Goede voorz. na slapen, II. 2.

Na lacchen, VI. 53.

Quaad in koortsen, IV. 50.

Met opzet, VI. 53.

Na drinken, VII. 7.

In neusbloeding, VII. 9.

In darmkronkel, VII. 10.

In waken, VII. 18.

In hooftwonde, VII. 14.

Kleene Ligthoofdigheid,

Waar goed, VI. 26.

Razerny.

Tyd, III. 20. 22.

Van een zweer, V. 65.

In zwaarmoedigen, VI. 56.

Van de mammen, V. 40,

Voorzegg. VII. 5.

Ontbinding, VI. 21.

Dolheid, VIII. 16.

LIPPEN, voorz. VIII. 13.

In geduurige koorts; IV. 49. VII. 73.

LONGONTSTEKING, ziet *Pleuris,*

LYFMOEDER,

Getempertheid, matig is een teken van vrugtbaarheid, V. 62.

Warmte helpt, V. 22.

Harde mond is gesloten, V. 57.

Is in zwangere gesloten, V. 51.

Ontstoken tekenen, V. 58.

Verzwoeren, genezing, V. 47.

Roos in zwangere doodelyk, V. 43.

LYFWATER, voorz. VII. 74.

Verligt door buikloop, VII. 29.

M.

MAAG;

Hitte en pyn, in koortsen quaad, IV. 65.

Genez. purgeren, IV. 17.

Wonde, doodelyk, VI. 18.

MAANDSTONDEN,

Komende genezen kinder ziekten, III. 28,

Genezen het bloedbraken, V. 32.

Worden opgestopt in zwangere, V. 61.

Vloeyende voorz. V. 60.

Ontbreekende, Teiken, V. 39.

Voorz. V. 57. VI 29.

Neusbloeding helpt, V. 33.

Rooking geneest, V. 21.

Te veel, voorz. V. 57.

Genez. V. 50.

Quade kleuren genezing, V. 36.

MAGERE, zie *Vette*,

MAMMEN,

Voorz. van melk, V. 39.

Bloed, V. 40.

In zwangere, van.

Vermagering, V. 37. 53.

MELK, In opgestopte stonden, V. 39.

Zwangere, voorz. V. 52.

Wie goed, V. 64.

MIDDELRIJFT,

Wond, doodelyk, VI. 18.

MILTZUGTIG,

Tyd, III. 22.

Voorz. VI. 43. VIII. 8.

Buikloop goed, VI. 48,

TYD, III. 12.

Voorzegging van de mammen, V. 37. 38. 53.

Oorzaak, aderlaten, V. 3.

Buikloop, V. 34.

Perssing tot stoelgang. VII. 27.

Moederslym, V. 45.

Tegennatuurlyke vermagering, V. 44

Uittering in de koorts. V. 55.

MOEDER, zoek *Lyfmoeder*.

MOND,

Zwering, tyd III. 21.

Ouderdom, III. 24.

Bittere, genez. IV. 24.

N.

NAGEBOORTE,

Niezen dryft uit, V. 49.

NAGEL,

Zwarte, voorz. VIII. 12.

NATUUR,

Vyandig, I. 4. II. 3. 4. 17. 51. VII. 71.

Onderscheid, III. 2.

Voorz. II. 34. VI. 2. VIII. 18.

NAVEL,

Ontsteking ouderdom, III. 24.

Pyn voorz. IV. 11.

NET, *dik*, maakt onvruchtbaarheid, V. 64.

Uitval, verrot, VI 5 8.

NEUS,

Voorzeg. in geduurige koortsen, IV. 49. VII. 73.

Vogtige, ouderdom, III. 31.

En *drooge* voorz. VIII. 3.

Bloeden in een derdendaagse koorts, voorz. VIII. 3.

Etter, verdryft hooftpyn, VI. 10.

Toedrukkings kragt, V. 49.

NIEREN,

Bloeden teken IV. 57. 78.

Verzwoeren, toeval, V. 58.

Zweer, teken, IV. 75.

Hair en

Stukjes vleesch, IV. 76.

NIERWEE, zie *Graveel*.

NIEZING,

Oorzaak, VII. 51.

Geneest den hik, VI. 13.

Moeyelyke baring, V. 35.

Verdryft de nageboorte, V. 49.

NIESWORTEL,

Bereiding tot Nieswortel, IV. 13.

Hoe de beweging deszelveu geholpen en gestilt, IV. 15.

Gezonde gevaarlyk, IV. 16.

Voorzegg. van kramp, V. 1.

Zie meer in Purgatie.

O.

OMDRAAYINGEN of *verdraaide deelen*.

Voorz. in koorts, IV. 35. 49. VII. 58. 73.

ONDERBUIK,

Dikke en dunne.

Voorzegging, II. 35.

Pyn, schade, I. 80. VII 39.

ONGENEESLYKE VIII. 6.

ONTFANGING,

Tekenen, V. 41. 51. 61,

Beletzel, V. 46. 62.

Jongetjes plaatsing, V. 38 48.

Teken van de kleur,

ONTSTEKING,

Versch, genezen van kouw, V. 23.

ONVRUGTBAARHEID,

Man. V 63.

Vrouw, zie *Vrouw*.

OOGEN,

Voorz. IV. 52. VIII. 2.

In geduurige koorts, IV. 49. VII. 73.

Braken, VII. 3.

Slapen, VI. 52.

Oogontsteking,

Tyd III. 11. 14. 16. 21.

Verdwyning, VI. 17.

Pyn, enez. VI 31. VII. 46.

Traagheyd en

Byting, tyd, III. 17.

Stompheid,

Duysterheid en

Vogtigheid, ouderdom, III. 31.

Blindheyd in zwaarmoedigen, VI. 56.

OORDEEL,

Toekomende tekenen by nagt, II. 13.

Van pis, IV, 71.

Oordeeldagen. II. 24. IV. 36. 61.

Voorzegg. I. 12.

Niet te roeren, I. 19. 20.

Onvolmaakte, II. 12. IV. 51. 61. 62. VIII. 4.

Moeyelyk. I. 1.

OOREN,

Voorz. VIII. 14.

Vogtige, Ouderdom, III. 24. 31.

Pyns, tyd, III. 21.

OPGESTOPTE PIS,

Tyd, III. 5.

Ouderdom, III. 31,

Genezing, aderlaten, VI. 36. VII. 48.

Wyn, VII. 48.

OPRUPSING, *zuure*.

Voorz. VI. 33.

Goed in Spysloop wanneer, VI. 1.

OPSTYGING, niezen helpt, V. 35.

OUDERDOM,

Temperament, I. 14. 15.

Temper, I. 14. 15.

Voorzegg. II. 34. 45. II. 24. VIII. 1.

Levenswet I. 13. 14. 15 16.

Verhoeding. I. 17. III, 3.

In andere, I. 2.

Eerstgeboorene,

Ziekten, III. 24.

Tandinge,

Ziekten, III. 25.

Ziektens oordeel. III. 28,

Jongen,

De lente en zomer komen over een III. 18.

Honger I. 13. 14.

Ziekten III. 27.

Geen voeteuvel VI. 30.

Voorzegg. der ziekten, II. 39, III. 28.

Levenswet I. 16.

Manbare,

Lente en zomer zyn voordeelig, III. 8.

Ziekten III. 27.

Ziektens voorzegg. III. 28.

Longeling,

Honger. I. 13.

Buiks voorzegg. II. 20. 53.

Ziekten, III. 29.

Ziektens voorz. II. 45. V. 7.

Man.

In den herfst en winter gezond, III. 18.

Honger, I. 13.

Ziekten, III. 30. VI. 57.

Out man,

Temper, I. 14.

Des Zomers gezont, III. 18.

Honger, I. 13. 14.

Buik, II. 20. 53.

Ziekten, I. 14. III. 31.

Voorzegg. II. 39. 40. 49. III. 12. VI. 6, VIII. 1.

P.

PERSING,

Voorz. in zwangere, VII. 27.

PIS,

Witte, Klaare, quaad, 14. 72.

Wit, veel, dik, bevryd van een zwering, IV. 74.

Dik, grumelig, weinig.

Voorz. IV. 69.

Veel, 's nagts wat beduit. IV. 83.

Ontbint de ziekte, VI. 54. VII. 73.

Wolken, Voorz. IV. 71.

Zetsel, voorz. IV. 69.

Galagtig wat beduid, VII. 32,

Geschrift, wat, VII. 33.

Geroert, wat, IV. 70.

Stinkend, wat, IV. 81.

Schuimig, voorz. VII. 34.

Vet, wat, VII. 35.

Bloed uit nieren of

Blaas, IV. 75,

Uit nieren, IV. 78.

Blaas, IV. 80. 81. VII. 39.

Bloed en grumeling wat, IV. 80. VII. 39.

Grumelig, voorz. IV. 69.

Etter, waar van daan, IV. 75. 81.

Vleezige stukjes en

Draden of *Haren*, IV. 76.

Meelagtig dik, VII. 31.

Zemelagtig, IV. 77.

Schobagtig, IV. 81.

Zandig, Steenteken, IV. 79.

Vorz. in 't gemeen, I. 12. VII. 66, 79,

In geduurige koorts, IV. 47. VII. 69.

PISPYP,

Knobbels geneezen, IV. 82. VII. 57,

PUISTEN,

Zweerende, in de Lente, III. 20.

Breede, hoedanig, VI. 9.

PURGEREN VAN ONDER,

In de Lente, VI. 47.

's Winters IV. 4.

Niet purgeren.

Des Zomers, IV. 7. 9.

In de Hontsdagen, &c. IV. 5.

In de hevigheid der ziekte, II. 29.

In vermagerden, II. 35. IV. 6.

Wie men moet purgeren, II. 8. IV. 18. 20. VII. 6

Wat men moet purgeren, V. 36.

Men moet purgeren,

Moejelyk brakende, IV. 7.

Zwaarmoedige, IV. 9,

Terige, IV. 8.

Quade oogen hebbende, VI. 31.

Zwakke zweetende, VII. 61.

Zwangere, wanneer, IV. 1. V. 29.

Men moet purgeeren

Gekookte dingen, I. 22.

Overvloedige vuiligheden, IV. 1. 10. V. 29.

Door wat weg, I. 21. VII. 61.

Bereiding tot purgeeren, II. 9. IV. 13. VII. 70.

Hoe veel te purgeeren, I. 23.

Te helpen, of

Te stillen, hoe, IV. 14. 15.

Eind, teken, IV. 19.

Voorz. van uitwerpsels, IV. 21.

Kramp, V. 1. VII. 25.

Teken van wel purgeeren, I. 2. 23. 25. IV. 2. 3.

Schadelyk.

In 't gemeen, I. 2. 25. IV. 2. 3.

Ontrent de Hondsdagen, &c. IV. 5.

In gezonden, II. 36. 37. IV. 16.

De raming, I. 20.

Van zelfs komende, voorz. I. 2.

Al te veel purgeren.

Voorz. V, 4. VII. 41.

PLEURIS, zie *Zydewee*.

PLIGT des *Medicyns* en

Der *zieken*, I. 1.

PODAGRA, zie *Voeteuvel*.

PYN.

Voorzeg. wanneer men die niet gevoelt, II. 6.

Als daar twee zyn, II. 46.

Warmte verzagt, V. 22.

Doovigheid stilt, V. 25.

Zyde en borstpyn.

Tyd, III. 5. 17. 23.

In zwering, V. 65.

Wagting, VI. 65.

Wagting, VI. 5.

In de lenden,

Tyd, II. 23.

Voorz. IV. 11.

Buik zuiveren, IV. 20.

Buikpyn,

Voorz. IV. 11. VI. 7. VII. 22. 26.

Der ingewanden, voorz. IV. 66.

Der gewrigten,

Tyd, II. 16. 20.

Ouderdom, III. 31.

Na lange koorts, IV. 44. VII. 63.

Oorzaak, overvloedige spys, IV. 45.

Kout water neemt de pyn wech, V. 2 5

Q.

QUAADSAPPIGHEID,

Ouderdom, III. 31.

Levenswet, II. 10. VIII. 67.

Zuivering voorzegg. II. 36.

R.

RACHCHEN,

Voorz. II. 15.

Rouwe, tyd, III. 5.

REDEN,

Te vertrouwen, II. 27. 52.

REGTSTYVIGE TREKKING, zie *Kramp*.

ROOKING, V. 28.

ROOLOOP,

Tyd, III. 11. 12. 16. 22,

Ouderdom, III. 30.

In wonden, V. 65,

In buikloop, VII. 75.

Voorz. VI. 3. 43. VII. 76.

Goed in Miltzugtigen, VI, 48.

In dolheit, VII. 5.

Quaad van zuiveren afgang, VII. 23.

Doodelyk van zwarte gal, IV. 24.

Met stukjes vlees, IV. 26.

ROOS,

Van ontbloot been, VII. 19.

Voorz. VI. 25. VII. 20.

Doodelyk in de moeder van zwangere, V. 43.

Genez. van geen gezwore, V. 23.

ROTTINGEN,

Tyd, III. 16. 21.

RUST, zoek *Beweging*.

S.

SAMENSMELTING,

Voorzegg. in koorts, II. 28.

In zwangere, V. 55.

Levenswet, V. 64.

SCHUIM,

Aan den mond, voorz. II. 43.

In 't bloedspuwen, waar van daan, VII. 30.

Op de pis, wat beduid, VII. 34.

SLAAP, WAKEN,

Quaad. II. 3. VII. 71.

Slaap,

Voorz. II. 1.

In koorts, IV. 67.

Hooftzwymeling, VIII. 15.

Goed in lighoofdigheid, II. 2.

Na den dorst, V. 27.

Uitwerking, IV. 14. 15.

Lange, tyd, I. 15.

Waken,

Ouderdom, II. 24. 31.

Voorz. quaad, VII. 18.

SLAAPKOORTS. Tyd, III. 23.

Ouderdom, III. 30.

SLYM.

Besloten, verligting, VII. 74.

Vloeiing van 't hooft, VII. 30.

SPECERY ROOKING. V. 28.

SPENEN, Ouderdom, III. 30.

Goed, IV. 25. VI. 11.

Wagting van genezen, VI. 12.

SPOG,

Voorz. in geduurige koortsen, IV. 47. VII. 69

Zydewee, I. 12.

Tering, V. 11. VII. 78.

Bloedspuwen, zie in Bloed.

Etterspuwen, zie Etter.

SPROUW, Ouderdom, III. 24.

SPYS, *voeding.*

Wagting, I. 17. II. 7. 51.

Voorzeg. II. 31. 32.

Kokings voorz. van tyd, I. 11. II. 11.

Onderscheid, II. 18.

Veilig hoe, II. 15. VII. 65. 67.

Schaad, I. 11. 19. II. 10. VII. 65. 67,

Weinig waar noodig, I. 10. 14. 18.

Veel waar noodig, I. 14. 15. 18.

Overvloeds tekenen, III. 8. 17. IV. 41. 45. VII. 64.

Werking, II. 17.

Gewoonte gaat voor, II. 38.

Vogtige, aan wie nuttig, I. 16.

Haastig voedend, II. 18.

Traag voedend waar noodig, II. 7.

Verandering waar helpt, II. 45.

Quade voorzegg. in purgeren, I. 36.

SPYSLOOP, Tyd, III. 22.

Ouderdom, III. 30.

Oorzaak, in Miltzugtigen, VI. 43.

Buikloop, VII. 70.

Voorz. van oprupsing, VI. 1.

Waarschuwing in purgatiën, IV. 12.

STAMELAAR, voorz. VI. 32.

STOM,

Oorzaak, VII. 58.

Voorz. VI. 51.

Van dronkenschap, V. 5.

STOMP GEVOEL, zie *Droef gevoel*.

STONDEN, zie *Maandstonden*.

STOVING, ROOKING,

Verwekt stonden, V. 28.

Verdryft oogpyn, VI. 31.

Schadelykheid, V. 28.

Proef of yemant zwanger is, V. 59.

SWAARMOEDIGHEID,

Tyd, III. 14. 20. 22.

Teken, VII. 40.

Oorzaak, vrees en droefheit, VI. 23

Voorz. VI. 11. 56.

Buikzuivering, IV. 9.

SWANGERE, Teken, V. 41. 51. 61.

Vrugts plaats, V. 38. 48.

Voorz. van de mammen, V. 37. 38. 52. 53.

Van de Stonden, V. 60.

Kleur, V. 42.

Aderlating, V.31.

Buikloop, V. 34.

Persing, VII. 27.

Roos in de moeder, V. 34.

Koorts. V. 55.

Haastige ziekte, V. 30.

Vermagering, V. 44.

SWARTIGHEID,

Oorzaak, kouw V. 17. 20.

SWEER,

Tyd, III. 20. 21.

Voorz, VI. 4.

Van klopping, VII. 21.

Geswel. V. 65.

In waterzugt, VI. 8.

Warmte goet, V. 22.

Koude schaad. V. 20. 22.

Voorz. van *langdurige* VI. 45.

Des monts, III. 21.

SWEET.

In koorsten, tyd III. 6.

Dood. aan wie. V. 71.

Byzonder deel, beteikend plaats der ziekte. IV. 38,

Voorz. I. 12. VII. 79.

In koorts, IV. 36.

Quade in geduurige koorts, IV. 56.

In de raming, hoedanig, VIII. 4.

Koude grilling. quaad, VIII. 4.

Warme, wat beduit, IV. 42.

Koude. quaad, IV. 42. VIII. 4.

Voorz. in koorts. IV. 37.

Veel en geduurig wat betekent, IV. 42. VII. 61.

Na den slaap, waar van, IV. 41.

Waar quaad, VIII. 4.

Genezing, IV. 40. VII. 61.

T.

TANDEN,

Tandinge, ouderdom en ziekte, III. 25. V. 29.

Koude schaad. V. 18.

Slymigheit, voorz. in koortsen, IV.

TEELDEELEN VERROTTING, Tyd, III. 21.

TEGENDEEL,

Genezing, II. 17. 22. 48. 50. V. 19.

Allenxkens aan te wenden, II. 51.

TERING,

Tyd, III. 13. 16. 22.

Ouderdom, III. 29. V. 9. VIII. 7.

Oorzaak uit Zydewee, V. 15.

Van bloedspuwen, VII. 15. 16. 78.

Etter, VII. 16. 78.

Spenen, VI. 12.

Voorz. doodelyk.

Van Tyd III. 10.

Aart, VIII. 8.

Buikloop, V. 12. 14. VII. 78.

Spog, V. 11. VII. 16. 78.

Etterlozing van boven, VII. 76.

Levenswet, V. 65.

Purgatie, IV. 8.

TONG, voorz. VII. 40. VIII. 9.

TRANEN,

Ouderdom, III. 31.

Voorz. in ziekten, IV. 52, VIII. 2.

TREKKING, zie *Kramp*.

TWEELINGEN,

Een van beiden misdragt, V. 38.

TYD DES JAARS,

Toe te geven, I. 2. 17.

Betekent ziekte, I. 12.

In andere, geschieden andere ziekten, III. 19.

Voorz. II. 34. VIII. 8.

Verandering,

Oorzaak van Ziekte, III. 1. 4. 8.

Wien goed, II. 45.

Droogte,

Gezond, III. 15.

Ziekte, III. 7. 16.

Regenachtig,

Minder gezont, III. 15.

Ziekte, III. 16.

Lente,

Gezont, III. 9.

Goed voor kinderen, III. 18.

Levenswet, I. 15. 18.

Medicyne te oeffenen, VI. 47. VII. 53.

Ziekte, III. 20. VI. 55.

Voorz. III. 11. 12.

Zomer.

Ouden nut, III. 18.

Levenswet, I. 18.

Purgatien, IV. 4. 6.

Ziekten, II. 25. III. 6. 21.

Voorz. III. 2. 6, 13. 14. VIII. 8.

Herfst,

Voor middelmatige jaren goed III. 18.

Levenswet I. 18,

Gevaarlyk. III. 9.

Quaad voor Tering, III. 10.

Ziekten, II. 25. III. 4. 22. VI. 55.

Voorz. III. 4. 13. 14.

Winter,

Goed voor middelmatigen ouderdom, III. 18.

Levenswet, I. 15. 18.

Purgeren, IV. 4. 7. 9. 12.

Voorz. III. 2. 11. 12. VIII. 8

V.

VALLENDE ZIEKTE,

Tyd, III. 16. 20. 22.

Ouderdom, III. 29.

Voorz. V. 7.

Genez. II. 45.

VERANDERINGEN,

Schielyke. voorz. II. 51.

Warmte, Kleur, Weer, zie *Warmte, Kleur, Weer, &c.*

VERBAASTHEID, zie *Verschriktheid.*

VERHEFFING,

Teken, I. 22. II. 13.

Voorzeg. IV. 30.

Spyze schaad, I. 11. 19.

VERKOUWTHEID,

Tyd, III. 13. 20. 23.

Voorz. in oude, II, 40.

Langduurige, Tyd. III. 14.

VERMOEITHEID, Teken uit pis, IV. 74.

Voorz, in koorts, IV. 31

Genez. rust. II. 48.

Van zelfs komende, voorz. II. 5.

VERSCHRIKTHEIT,

Ouderdom, III, 24,

VERSMORING, zie *Verstikking*.

VERSTIKKING,

Voorz. in koorts, IV. 34.

VERVULLING,

Onderscheid, II.11.

Uiterste gevaarlyk, I. 3. 4. II. 4. 17. 51. VI. 39.

Genezing, II. 22.

VETTE, *dikke*,

Voorz. II. 22.

Dood, II. 41.

Purgatie, II. 35. IV. 7.

Magere,

Purgatie, II. 35. IV. 6.

Zwangere, voorz. V. 44.

UITDYGING,

Tyd, III. 17.

Oorzaak, III. 36. VII. 8.

Voorz. II. 41. 43.

UITGETEERT, voorz. II. 28. 35. IV. 23.

Zie meer in Vette.

UITLEGING,

Waar noodig, II. 8. IV. 41.

Waarschuwing, I. 23. II. 29.

Wat weg, I. 21. VII. 62.

Voorz. I. 2. 23. 25.

De uiterste gevaarlyk, I. 3. 11. 51.

Genezing, III 22.

UITWERPZELS DER DARMEN,

Overvloed, I. 23.

Schuimagtig, VII. 30.

Hoedanigheid, I. 12, 23, II. 15. IV. 22. 47. VII 69, 79.

Met doofheit, IV. 28.

Melk schadelyk, V. 64.

Haastige uitdyging, II. 18

Bloedige, IV. 25

Stukjes vleesch, IV. 25,

Voorz. IV. 21. I. 12. VII. 79.

Weinig afgang IV. 83.

In geduurige koortsen, IV. 47. VII. 69.

Levenswet in *gezonde*, II. 15.

In *galligen*, II. 15, V. 64.

Genezing in *galligen*, IV. 28,

Van *zwarte gal* doodelyk, IV. 22. 23. 24.

Zwarte voorzeg. IV. 21.

Van buikzuiveren, IV. 21.

Zwart bloed, is goed IV. 25.

Doodelyk, IV. 23.

Ongemengde afgang voorz. VII. 23.

In langduurige ziekte, VII. 6

Als afschrapsels voorz. VII. 67.

VOETEUVEL,

Tyd, III. 16. 20. VI. 55.

Ouderdom, III. 31.

Oorzaak, VI. 29. 30.

Wien niet schadelyk, VI. 28. 29. 30.

Voorz. VI, 49.

Pyn stilt kouw. V. 25.

VOGTIGE AART, of *lighaam*,

Ouderdom, III. 31

Tekenen, zweet, IV. 56. VII. 61.

Voorzeg. VI. 2

Genez. honger, VII. 61

Uitleging, VII. 80

Droogte helpt, III. 14

Ziekte. III. 11

VOORHUID, *afgesneden*.

Groeit niet, VI, 19

VOORZEGGING,

In haastige ziekten onzeker, II. 19.

VRATTEN, III. 26.

VREES, van *langen tyd*, uitwerking, VI. 23.

VROU, is niet regts en links, VII. 43.

Vrugtbaarheid, temper, V. 62.

Tekens, V. 59.

Onvrugtbaarheid, te groote dikte, V. 46

VROUWEVLOED, voorz. V. 56.

VUUR, genez. voorz. VIII. 6.

W.

WAARSCHUWING, I. 2. 3. 17,

WAKEN, zie *Slaap*:

WANG, stuk afgesneden wast niet weer, VI. 19

WARMTE,

Nut, V. 18. 22.

Groote, voorz. VII. 13.

Ziekte uit Warmte, V. 16.

Verandering, voorz. IV. 40. VII. 60.

In een byzonder deel, wat? IV. 39.

Des *buiks* wanneer groot, I. 15.

Voorz. III. 48. VII. 69.

WATER,

Ligt, tek. V. 26.

Kragt van *warm* water, VII. 42.

Koude, V. 21.

WATERZUGT, Tyd, III. 22.

Oorzaak, van genezen spenen, VI. 12.

Milt, VI. 43.

Levers Waterzugt, VII. 55.

Wit Lyfwater. VII, 74.

Voorz. van oorzaken, VI, 43. VII. 55.

Tyd VIII. 8.

Wanhopige hoest, VI. 35. VII. 47.

Goed in lighoofdigheit, VII. 5.

Genezings verhoeding. VI. 27,

Verdryving, VI. 14.

Moejelyke zweer, VI. 8.

Drooge, waar af, I. 11.

WERTEN, ziet *Vratten*.

WERVELBEENS verdraaijing, III. 26.

WIND,

Zuid, ziekten, III. 5. 17.

Voorz, III. 11. 12. 13.

Noord, ziekten, III. 5. 17.

WINKBRAUW,

Verdraait, in geduurige koorts voorz. IV. 49, VII. 73.

WITTE RUDIGHEID.

Tyd, III. 20.

WOND,

Voorz. van gezwel, V. 66.

Kramp doodelyk. V. 2.

Zwarte gal door den buik doodelyk, IV. 23.

Niet heelende, VI. 19. 24. VII. 28.

Doodelyk, VI. 18.

Hersenen, zie *Hersenen*.

WORGING, voorz. II. 43.

WORMEN, III. 26.

WYN geneest,

Honger, II. 21.

Droppelpis, VII. 48.

Oogpyn, VI. 31. VII. 46.

Verscheide ziekten, VII. 56.

Y.

YZERS GENEZING. VIII. 6.

Z.

ZAAD, voorz. VI. 2.

ZENUW,

Warmte goed, V. 18.

Te veel, verzwakt, V. 16.

Afgesneden, groeit niet weder, VI. 19. VII, 28

ZIEKTE,

Wagting, I. 2.

Voorzeg. I.12. II. 33, 34. 35. III. 3. VIII, 1

Plaats, IV. 33. 48. 39.

Toekomende,

Tyd, III. 1. 19.

Teken, II. 5.

Oorzaak, te veel spys, II. 17.

Begin.

Zwakker, II. 30.

Van zwarte gal, doodelyk, III. 22

Zelden te purgeren, I. 22. 24.

Is 't noodig te roeren, terstond te doen, II. 29. IV. 10

Ziektens toppunt,

Is heviger, II. 30

Levenswet, dun, I. 8. 20.

Niet te bewegen, II. 29.

Ziektens eind,

Is zwakker, II. 33.

Haastige ziekte,

Tyd, III. 9.

Teken, I. 7.

Van pis, VII. 32. 35.

Onzekere voorzeg. II. 29.

Voorzeg. VIII. 10.

Quade, van zugten, VI. 54.

Koude der uiterdeelen, VII. 1.

Doodelyk, van uitdygzels, IV. 23.

In zwangere, V. 30.

Levenswet, I. 4. 7.

Purgeren, I. 24. IV. 10.

Raming in 14. dagen, II. 23.

Longeziekte.

Toekomende teken, I. 12. II. 18. IV. 40. VII. 60.

Van zweeten, IV. 36. 37. 56.

Pis VII. 31. 34.

Etterbuil, IV. 51.

Tegenwoordige ziekte,

Voorzeg. van onlust tot eten, VII. 6,

Uitdygzels, IV. 23. VII. 6.

Buikloop, VIII. 5.

Dunne levenswet, gevaarlyk, I. 4.

Gevaarlyk,

In 't gemeen, II. 34. VIII. 18.

Middel, I. 6.

Ligt te oordeelen, I. 12. III. 8.

Moeijelyk te oordeelen, I. 12. III. 8. IV. 29. 30.

Wederom komende,

Oorzaak, I 2.

Toekomende teken. IV. 36. 61.

Ongeneeslyk, VIII. 6.

ZYDEBUIKEN,

Rommeling, voorz. IV. 73.

Levenswet, V, 64.

Pyn, voorz. VI. 40.

Hardigheid in Geelzugt, IV. 64.

ZYDEWEE,

Tyd, III. 30.

In wien minst schadelyk. VI. 33,

Voorz. VII. 11.

Van spog naar den tydt, I. 12. V. 8. 15.

Pyn, zie Pyn.

Longontsteking.

Tyd, III. 23.

Ouderdom, III. 30.

Voorz. VII. 12.

Buikloop quaad, VI. 16.

ZUGTEN,

In haastige koortsen quaad, VI. 54.

Zie Adem halen.

ZWAARHEID der *Knyen* gemeen aan een purgatie, IV 20.

ZWAKHEIT, Teken, II. 28.

ZWEETPUISTEN, Tyd, III. 21

ZWYMELING, zie *Hoofswymel*.

EINDE.

Galenus in 't Boek der Oordeeldagen. II. 13.

HIPPOCRATES *spreekt zomwyl alleen, van 't geen hem meest schynt te geschieden, niets agtende dat zelden gebeurt.*

De Wet van Hippocrates.

DE Geneeskunst is de deftigste van alle kunsten, maar door de onkunde van zommigen diese oeffenen, en om de onwetenheit van 't gemeene volk, dat diergelyken voor regte Artsen hout en agt, is 't zoo ver gekomen, datze wel de geringste aller kunsten word geagt. Maar deze fout schynt my uit deze oorzaak voort te spruiten: dat 'er voor de Geneeskunst alleen geen straf in de Republiken gezet is, buiten de schande: maar deze raakt en treft hen zelfs niet eens, die den schyn daar van hebben aangetrokken. Want zulke Artzen zyn zeer gelyk aan de personadjen, die in de Treurspelen vertoont worden. Want gelyk zy de gedaante en het kleedt en den persoon hebben der genen, die ze verbeelden, en egter in der daad niet zyn diese schynen: zoo

zyn 'er ook veele artsen van naam en faam, maar van daat en werk weinig.

II. Want al wie een regte kennis der Geneeskunde wil krygen, moet door deze leitsluiden tot zynen wensch geraken, te weten door Natuur, geleertheit, plaats bequaam tot zyn studien, onderwys van jongs op, wakkerheit en tydt. Voor eerst en voor al is de natuur van nooden, want zoo die 'er niet en is, is alles vergeefs. Maar zoo de natuur tot alles goeds den weg wyst, zoo is 't leeren der kunst gemakkelyk: die hy met voorzigtigheit moet zoeken te verkrygen, derhalven moet hy van jongs aan daar in onderrigt zyn, en dat in een plaats van natuur tot leeren bequaam. Hier moet ook de naerstigheit bykomen, die lang duuren moet, waar door de leere ingeplant wort, op dat die gelukkig en met voordeel vrugten voort brenge. Want even als het gaat met de vrugten der aarde, zoo gaat het ook in de Medicyne. Want onze natuur is als een akker, de regels om na te leeven zyn als zaden. Het onderwys van jongs aan, is als de rechte

tyd om te zayen. De plaatse daar deze leering geschied, is gelyk de omcingelende logt, van welke dat uit d'aarde wast zyn voedsel krygt. Maar de naerstigheid is de bebouwing. De nakomende tyd versterkt dit alles, om tot volmaakter voedsel gebragt te worden.

III. Deze dingen dan tot de konst der Medicynen bygebragt, en de ware kennis daar van verkregen zynde, zal men omwandelende door de Steden toeleggen, om niet alleen met woorden, maar ook door werken voor Medicyns geagt te worden. De onwetentheid is een quade schat; en 't is een ongelukkige rykdom voor dieze bezit; en een droom, of liever langdurige en regte slaap, zonder blydschap en een gerust gemoed, zynde voedster van de vreeze en stoutigheid. Want de vreeze baart onmagt, en de stoutigheid onwetentheid. Want daar zyn twee dingen de Wetenschap en de Waan, welker een doet kennis hebben, maar d'ander onkennis. Vorders gewyde dingen worden aan gewyde persoonen ge-

meen gemaakt, maar aan de leeken is zulkx niet geoorloft, eerze in de heiligdommen der wetenschap zyn ingewydt.

Onderrigtingen van Hippocrates.

I. **DE** tyd is, waar in gelegenheit is, maar de gelegenheit is, waar in niet veel tydt is. De genezing geschied door den tyd, somtyts ook door gelegenheit. Dit moet men zekerlyk weten, nochte de genezing aanvaarden, met vooraf waarschynelyke redenkaveling te nemen, maar met oeffening die met de reden samenhangt. Want de redenkaveling is een geheugenis, die zamenvoegt, 't geen door de zinnen bevat is; want zy is door de inbeelding baarblykelyk bevat. Maar de bevatte zin is nu d'afbrenger der dingen die onder leggen, en tot de bedenkinge zelfs komen. Maar 't gevoel dat dikwils qualen geleden, en op zich genomen heeft, waarnemende waar door, wanneer,

en hoe het beledigt is, en dat in zich zelf opsluitende, blyft daar aan gedenken. Ik pryze ook de redenkaveling, wanneer die oorspronk neemt uit een bygevallige gelegenheit, en de neiging tot ziekte uit de waarschynelykheden aghtervolght. Want indien de redenkaveling begin neemt van dingen die baarblykelyk geschieden, bevind men die te zyn in de magt des verstands, zoo datze zelfs van anderen yder zaak aanneemt.

II. Derhalven moet men vaststellen, dat de natuur van veele en alderhande zaken beweegt en geleert wort. Zoodanig dat 'er eenige kragt onder is. 't Verstand nu als het begrepen heeft, (als ik gezegt heb) brengt de zaak daar na tot de waarheid over. Zoo die dan niet uit de blykelyke aankomst spruit, maar uit een waarschynelyk redensverziensel, maakt zy dikwyls een zware en moejelyke gesteltenis. Want diergelyke nemen een ongangbaren weg. Want wat quaad zoud 'er dog wezen, zo men die genezers betaalde, die de werken der Geneeskunst qualyk behandelen? want het geweld der ziekte schynt den zieken

die zonder schuld zyn, niet genoeg, ten zy daar ook d'onervarenheit des genezers by komt. En dit zy dan genoeg hier af gezegt. Maar men heeft geen genot van de dingen, die alleen door de reden uitgewrogt werden, maar wel van die uit aanwys des werks herkomstig zyn. Want de verzekering, die met veel gesnap geschied, is bedriegelyk, en geneigt tot dwaling. Daarom moet men t'eenemaal zich uitleggen om te zien wat 'er geschied en ontrent die dingen grootelyx agt geven, indien ymant een ligte een geenzints tot ziekte hellende gestalte wil maken, die wy Medicyne noemen. Want het zal een groote nuttigheit toebrenge, zo aan de zieken, als aan de konstenaars der zelve. Men moet egter niet toeven, en van de onwetenden onderzoeken, of hun iets goed dunkt by te brengen tot de gelegentheit der genezing. Want dus mein ik dat de gansche konst getoont is, zoo dat uit yders eind een aanmerking geschied, en een overeenkomst daarby gekomen is.

III. Men behoord dan op de toe-

vallige gelegenheid te letten, die zig gemeenlyk vertoont, en dat liever met nuttigheit en een zagten voortgang, dan met belovinge, en die verontschuldiging die met de daad geschied. De verscheide voorschikking nu van 't geen men den zieken voordient is nuttig. Want men moet niet verzekeren dat iets alleen gegeven vorderlyk is. Want alle qualen door de veele omstandigheden en veranderingen der toevallen, kleven aan eenigen langen uitstel.

IV. En dit zeker heeft wel een vermaninge noodig, om een neirstige overweging te maken. Want zoo gy van het loon begint (want dat is voordeelig tot het geheele werk) geeft gy den zieken bedenking, dat gy hem niet verlaten zult, dat verwaarloozende. Dogh zoo gy geen verdrag maakt dat gy hem verwaarlozen zult, en van zommige dingen die op dat pas vereischt worden, hem geen kennis geven, zo moet men dan een gezette loon vast stellen. Want wy agten deze gedagten van een zieken onnut, voornamentlyk in een haasti-

ge ziekte. De snelheit der ziekte nu, die geen gelegenheit van tyd geeft om weder te keeren, dryft een goeden Arts niet aan om zyn profyt, maar liever om zyn eere te zoeken. Daarom is 't beter dat hy den behoudenen hun misslag verwyf, dan de doodelyk zieken te voren verbaast maakt. Hoewel zommige zieken hier op staan, het regt der vreemdelingen voorwendende, en de lichte genezing der quale, wel waardig dat men hen verzuimt, maar egter niet dat men hen quelt. Gy zult u dan met alle billikheit tegens deze stellen, die met uitwerpen van het dieplood in een onbekende zee reizen. Want die een goed Medicyn is, geneest zeker meer door vertrouwen, dan hardigheit. Daarom moet men in 't begin de gansche ziekte wel doorsnuffelen, en geven daar toe eenige dingen, die goed zyn tot genezing: en den zieken helpen en niet verzuymen. Maar ik rade u niet dat gy de scherpe maning om loon, zonder dat 'er begeerte tot leering voorgaat, veel invoert, maar ook inzicht hebt voor rykdom en middelen.

V. Zomtyds zult gy ook voor niet genezen, om dus liever de geheugenis der dankbaarheid, dan de tegenwoordige agting te erlangen. Maar zoo er gelegenheit is den vreemden of gebrekkelyken te helpen, dien zult gy zoo veel hulp toebrengen als in uw magt is. Want is 'er liefde ontrent menschen, zoo is 'er ook liefde ontrent de konst. Want zommige zieken, wanneer zy merken dat hunne ziekten gevaar loopen, zoo roemen zy datze door de goedheit en zagtigheit des Medicyns weder tot hun gezondheid gebracht zyn. 't Is nu zeer prysselyk de zieken te genezen om de gezontheit te verkrygen: en agt te geven op de gezonden, om hen voortaan van ziekten te bevryden. Maar voor de gezonden moet men zorg blyven dragen datze 'er wel uit zien.

VI. Die dan t'eenemaal in deze konst onkondig zyn, kunnen het voorzeide niet wel verstaan. Want deze niet kondigh zynde maar ellendig, en haastig verhoogt, zonder fortuin, krygen dikwyls van eenige ryken in hunne engte eenige ruimte en verquikking, en altyt roemende op hun-

ne werken, en tot arger vervallende vergrypenze zich in weelden, verzuimende de zuiverheit der konst, om welke een goed geneesheer, (die om de zamenvoeging der konst de medemakker der zelve genoemt wort) in naam zou kunnen zyn. Deze kan ligtelyk de genezinge aangaan zonder te missen, want hy kan niet feilen door gebrek van konst. Want hy is niet wantrouwig, als in ongerechtigheit. Want deze komen niet tot genezing, als zy de ziekte zeer verderffelyk zien, vliedende de bybrengingen van andere Medicyns, pryzende de zieken wegens den haat van quade hulp, maar de zieken hebben met beide de gebreken te worstelen, om datze van 't begin tot het einde toe geen beter Medicyn gebruikt hebben. Want de aflating eeniger ziekte voor een tyd is een groote troost voor eenen zieken. Daarom die gezont willen zyn, willen niet altyd eenerley gebruik toelaten, zig gelyk makende de verscheidenheit des Medicyns. Want Rykdommen hebben de zieken niet, biddende de artsen door quade zeden aan, en keeren zich tot ondank-

baarheit. Maar als zy tot haar oogmerk kunnen raken om ryk te worden, zoo verzekeren zy van loon te zullen geven, willende gezond zyn, te weten winst uit woeker, of den lantbon denkende te zullen halen, en naderhant verzuimende daar winst mede te doen. En dit zy genoeg hier af, voor zoo veel deze onderrichting aangaat. Want de vermindering en verheffing der ziekte vereischt een geneeskundige bediening.

VII. En zeker 't zal niet strekken tot schande eens Medicyns, dat hy in een gevaarlyke ziekte, daar eenige andere by laat komen, op dat hy met hun raadplege tot voordeel des zieken, en terstond hulpe by gebragt worde. Want in de duurzaamheit en toeneming der quale, is men dikwyls raadbyster en verlegen wat men voor het tegenwoordige doen zal. In zulk een gelegenheit des tyds moet men dan een vast vertrouwen hebben. Ik bepale noit diergelyx, indien het de konst oordeelt. En hier behoort men noit al twistende ergens op te blyven staan, en elkander met scheltwoorden te keer te gaan. Want dit kan

ik door eed verzekeren, dat de redekaveling eens Medicyns, een ander noit kan benyden. Want op dusdanig een wys, zouw hy zyn zwakheit laten blyken. Maar hier weten beter mede om te gaan, die ontrent regtzaken en winsten bezig zyn. Hoewel ook het spreekwoord niet vals is, dat in allen overvloed gebrek is.

VIII. Maar by al dit zal een groot bewys zyn van de wezentlykheit der kunst, indien iemand de genezing wel instellende niet aflat van dusdanige vermaaning, gebiedende dat de zieken zullen goeds moeds zyn, en daar in tot den tyd der behoudenis volharden: want dit zeggen wy niet onnut te zyn, omdat hy zulx gebiedende niet zal zondigen; want de zieken weemoedig en wanhopigh wordende raken om hals. Maar die een zieken moet genezen, zoo hy de ondervindinge der konst betoont, de natuur bewarende en niet veranderende, die zal beloont worden; maar in tegendeel aanstonts zyn geloof verliezen.

IX. Want de welgesteltheit des menschen, is een zekere natuur, die geen vreemde beweging natuurlyker-

wys verkregen heeft, maar die wel over eenkomend is, zaamen gestelt en doorweven van geest, warmte, koking der vogten, over al en geheelyk een goede levenswet, en meer andere dingen: ten zy iemand van zyn geboorte of begin daar in gebrekkelyk geweest was. Dogh zoo iemand te klein was, moet men poogen hem met de onderlegene natuur over een te brengen. 't Is tegennatuurlyk dat te klein is, ook door den tyd. Vorders moet men het vryven vlieden met linne zweetdoeken, om de aanzienelykheit der medicyne te verkrygen. Ook moet men geen gemaakten reuk over zich hebben. Door te veel uitheemsch te willen zyn raakt gy in laster; maar door wat middelmatig verkrygt gy een betamelyke aanzienlykheit. Want in een deel is matige pyn: in 't geheelveel. De gunste nu, die men hier door by de menschen krygt, neem ik niet wech. Want een Arts betaamt eenige beschutting. Maar men moet gedenken de werktuigen by te brengen, en die aanwyzen die iets betekenen. Maar indien gy eenigen woordenstryd wilt aanrigten om u voor

het gemeene volk te laten hooren, doe dat niet zeer roemagtig, en geenzins met getuigenis, en of gy 'er op zyn Poeëtsch mooi mede waart. Want dat toont d'onmagt van vernuftigen arbeid. Want ik kan niet lyden dat de neirstigheid door arbeid verkregen tot een ander gebruik overgebracht wort, die daarom in zig zelf een uitkiezing heeft van een aangename navolging. Want gy zult gelyk de hommelbye een gevolg met hovaerdigheid verkrygen.

X. Men moet nu ook een gesteltenis wenschen, die vrent is van 't geen iemand in zyn ouderdom leert. Want dit regt in tegenwoordige dingen niet uit, maar in afwezene is de geheugenis dragelyk. Die dan alles beproeft, heeft ongeluk, met nieuw verderf, dat de betamelykheit verzuimt in de voorbepalingen, in de openbare belydingen, en de groote eeden, die by de Goden gedaan worden: wyl de Medicyn over de ziekte gezag heeft met een geduurige studie, en onderrigt van onervarene vlugtelingen, zoo dat hy overgebragte redenen navolgt, die te voren zyn by een gehaalt geweest, eer hy onzeker in de ziekte was. Als ik dan ook gezag over zulken had, zouw

ik dat zeker in geen verzamelde genezing doen, Maar ik zouw zonder vreeze hulp verzoeken. Want de wetenschap van een betamelyke kennis is daar in verspreit. Als deze dan noodzakelyk onwetend en onvoorzigtig zyn, vermaan ik hen een bequame oeffening te hebben, naar de schaarsheit van kennisse der overleveringen. Want wie zal hopen kennis te kunnen hebben van de veelvouwige verdeeling der leerstukken, van overleveringen, zonder bestendigheit van oeffening?

XI. Daarom vermaan ik dat men op de spreekers let, op de doeners gerust is, en d'uiterste levenswet niet lange voorschryft. Want het toelaten in lange ziekten rigt de langduurige begeerlykheit der zieken op. Zoo iemand op een blinden agt geeft, daar voor moet gewagt worden als voor een zaak van groote vrees, en de gunste is te wanhopen, waar door de eenigheit bestaat. De schielyke veranderingen der logt moetmen vlieden. De bloem der jaren heeft alles voordeelig: maar het tegendeel bespeurt men in den afgaanden ouderdom.

XII. De belemmering der tong, die niet al te klaar uitspreekt, geschied door eenige ziekte, of door d'ooren, zoo dat hy, eer d'eerste woorden uitgesprooken zyn, daar weder wat anders byhangt: of iets uitspreekt, eer hy het in zyn gedachten begrepen heeft, en daar weder andere dingen op denkt. En de belemmering der tong, die voortkomt buiten eenig letsel, dat zienlyk genoemt wort, valt meest luiden van letteren te beurt. In de haren ook, al is het onderwerp somtyts kleen, is dikwils grooter kracht. Stilligheit der ziekte beduid langduurigheit. Oordeeling is der ziekten einding. Een kleine oorzaak wort ontbonden door geneesmiddelen, ten zy de quaal by een voornaam deel mogt wezen.

XIII. Dewyl de ziekte van medelyding door droefheit veroorzaakt is, zo komen zommigen door medelyding van anderen aan een ziekte. Men moet zich wachten van al te arbeitzame oeffening. Het roepen is quaad. Den yver van grooten arbeid moet men wat ontrekken. Een zeeplaats is tot de gezondheid dienstig.

Hippocrates *Tegengift uit Actuarius.*

Het Tegengift van *Hippocrates*, waarom men hem t'*Athenen* gekroont heeft. Om het hoofd met wyn gevreven, verzagt de pyn, als ook de oorpyn met olie en pluksel daar op gelegd. Ook in den mont gehouden, geneest des zelfs pyn. Men geeft het in met Meede de grootte ontrent van een hazenoot voor de hoestenden, miltzugtigen, leverzugtigen, bloedspuwenden, en met steen en zydewee gequelt zyn. De grootte van een Egiptische boon met vier oncen en een half zuiveren gehonigden azyn, voor de heupegigt, en darmpynen; de grootte van een boxboon in melk op poenibloem-kooksel, van 't eerste quartier der maan tot het ander: voor die van spook of duivel bezeten zyn, de grootte van een Pontische noot met ezinnemelk: voor de derdendaagse koorts met azyn en Meede, in 't afgaan van de maan.

II. Neem *Calamus aromaticus*, *riekende bieze*, *zeveboom*; van elx vier

oncen: *semen viticis*, *cardamomi*, *cyperi*, *crocomagmatis* van elx vyf oncen ; *Nardi celticae* een half pond; *Aspalathi*, zeven oncen: *Ammoniaci* een once. *Pilularum cypressi* en rozen elx dry oncen: *Ladani*, *myrrhae*, *thuris*, van elk een pond. Veertig kleine jenever besiën, stoot die te zamen alleen. Neemt dan *spicae nardi* een half pond; *casti* vier oncen: *Folii* agt oncen: *casiae* een half pond, *amomi* dry oncen, stoot dit ook te zamen alleen: *Mastiches* vier oncen; laat dit mede alleen in een mortier gestooten werden. *Styracis* tien oncen, die zal men op het laatste allenx in den mortier by mengen: *Terebinthinae* dry pond *Attisen honig* vyf pond: ouden wyn zoo veel genoeg is om de speceryen te weken. Meng dit dan alles zorgvuldiglyk naar de konst, en maak het met honig op.

Hippocrates *Tegengift* uit Nicolaus den Alexandriner.

Dit is het Tegengift van *Hippocrates*, bequaam tot alle qualen: voornamentlyk tot teeringachtige luiden, bloedspuwende, en die het Zydewee hebben. Het begrypt in zig out *Griex Komyn* een dragma en een half: *Macedonisch Peterselizaad*, *Opium*, *Castoreum*, van elx een dragme, *Asarum*, *Saffraan*, *Styrax calamita* elx anderhalf dragme: *Spica Nardi*, *Casia* elx een dragme: *honig* of *suiker* zoo veel genoeg is. Den koortsigen geeft men het met water gemengt in; maar die geen koorts hebben met ouden wyn.

**Lyst eeniger Kunstwoorden, Tot nader
uitlegging der Aphorismen of Kortbondige
Spreuken.**

Uitlegging eeniger Kunstwoorden in de Aphorismen of Kortbondige Spreuken.

A.

AAMBORSTIGHEIT, *engborstigheid, de king, dampige borst, Asthma*, is een geduurige tegennatuurlyke ademhaling met gepiep, geluid en hoest verzelt, voornamentlyk des nagts. De oorzaken zyn dikmaals een scherp en scheurbuikig bloed of geest, die de ademuigen al te zeer prikkelen, en by gevolg een trekking veroorzaken, waar door de longen opgeblazen, en des bloeds omloop belet wort; waar uit ligtelyk versmoringen, geluit en hoest komen te ontstaan.

ADERBERST, *Varix, Cirsos*, is een te groote verwydering der bloetaderen, waar door dezelve opzwellen, en zich ombuigen, komende in een of meer deelen des lighaams; zoo dat zy dikmaals komen uit te barsten.

AFGAAN DER KOORTSEN, *Apyrexia, intermissio*, is de tyd die is tusschen de eene tusschentydige koorts en d'ander, dat is, wanneer de zieken van een koorts bevryd zyn, diese egter wederom wagten.

AMBEIJEN, zie *Spenen*.

APOSTEUNIE, zie *Ettergezwel*.

B.

BEENBREUK; *Fractura ossis*, is wanneer een of meer beenen, 't zy over langs, over dwers, of op eenige andere wyze, gebroken, gespleten of geplettert zyn.

BEVING, of *tremor*, is een bedorventheit in de leden van vrywillige beweging, waar door die met een geduurige beurte, tegennatuurlyk beweegt worden.

BLOED SPUWEN, *Haemoptysis, sanguinis sputum*; is, wanneer het bloed uit de longe gespoogen wort, het welk geschied door uitzweringe van de klieren die in het

longpyps vlies loopen; wanneer de mondekens der slagaderen door eenige oorzaak verwydert zyn: of wanneer daar eenige bloedvaten geborsten zyn: of als die komt uit quade gesteltenis der longblaasjes.

BLOEDSUITBARSTINGEN, *Haemorrhagia*, is wanneer 't zy door overvloed, gesting, of prikkeling van 't bloed, het zelve door de neus, oogen, ooren, maag of andere deelen uitbarst.

BRAKEN, *Vomitus*, is een heftige en verkeerde beweging der maag, waar door haare vleizige draden, van eenige prikkelende oorzaak, na haar linker zyde getrokken worden, en 't geene in hare holligheid besoten is, door den slokdarm en mond uitgebraakt word.

BRAAKMIDDEL, *Vomitorium, Emeticum*, is een innerlyk geneesmiddel, uit eenige braking makende dingen bereit. Deze hebben deeltjes welke meer prikkelen en doordringender zyn, dan die van de buikzuiverin

gen: daarom worden de draden der maag niet alleen bewogen die naar de darmen gaan, maar ook die naar den slokdarm hunnen loop nemen: en hier door komt het, dat men dikwyls van boven en van onderen te gelyk afgaat.

BOORT, *Galbraken, Bort, buikwee, krevelinge, Cholera*, is een bedorve beweging der maag en darmen; met geduurige gallige uitwerpselen, van boven en onder geduurig in groote veelheid afgaande.

BRANDENDE KOORTS, *Cajus, febris ardens*. Zie KOORTS.

BUIKLOOP, *Diarrhaea, fluxus alvi*, is een loop des buiks, waar door veel galagtige, slymige en andere vuiligheden geduurig uitgeworpen worden.

BUIKZUIVEREN, zoek *Purgeren*.

D.

DARMKRONKEL *drek braken*,

king, Ontferm u mijner, Volvulus, Ileus, Chordapsus; Miserere mei, is een hevige darmpyn, ontstaan uit de ontsteking eens darms, inschokking in elkander, verhardenedrek, scheursel, winden, of een verkeerde darmbeweging, waar door des darms vuiligheden ten monde uitgebraakt worden.

DAUWWORM, *de Wolf, Herpes exedens*, is een voortkruipende ontsteking, die niet alleen de huid bederft, maar ook tot de ondergelegene vliezen en spieren zig inwikkelt, met jeuking verzelt.

DOLHEID, *Razernij, Mania, insania, furor*, is een quade inbeelding met een groote buitenzinnigheid, toorn, slaan, enz. zonder koorts of vreeze. Zy ontstaat, wanneer de geesten zig by eenige heete zwavelige deeltjes voegen, waar door de geesten der hersenen onordentelyk door al de beweeg- en zintuigen beweegt worden. Deze mengeling van deeltjes geschied even als wanneer men by de *butyrum Antimonii* den zuuren

spiritus nitri giet, want dan zal daar een meer als gemeene opbruizing komen, verzelt met hitte.

DREKBRAGEN, zie *Darmkronkel*.

DRUPPELPIS, *Stranguria urinae stillicidium*, koude pis, is een moejelyk wateren, wanneer de pis droppelwys uitgewatert word.

d'Oorzaak is dikwyls verscheide drank, kouw, lang ophouden van pis, beschaamtheit, graveel, slym, eten van vrugten, Rynsche wyn, enz.

DRUKKING, zie *Perssing*.

E.

ETTERBORST, *Empyema*. hier door verstaat men gemeenlyk een vergadering van etter in de holligheid der borst, uit een Zydewee of longziekte veroorzaakt, maar *Hippocrates* en anderen verstaan daar door wel een ettervergadering in den buik, hoeft, of andere plaatsen.

ETTERGEZWEL, *Ettergezwel, verzwering, Aposteunie, Apostema, Abscessus*, is een verettering gemeenlyk na een raming voortkomende. Dog in 't gemeen mag men het voor alle verzweringen nemen.

ETTERZWEER, zie *Ettergezwel*.

F.

FLAAUWTEN hebben hare graden. De eerste *flauwte* eigentlyk gezegt, *Eclysis, defectio virium, languor, magteloosheit* en *onmagt* is, wanneer de kragten by gebrek van warmte en levens-geesten verzwakken, door welke alle bewegingen geschieden moeten.

De tweede is *Lipothymia, Defectus animi, Deliquium animi, groote qualykte zwymeling* genaamt. Deze is een neerwerping van alle kragten: en wanneer die nog grooter is, zonder eenig belul en ongevoelige pols en ademhalen, heet men die *Syncope* en *hartvang*.

FLERECYN, *Gigt, Gewrigtpyn, Arthritis, morbus articularis*, is een pyn ontrent twee of meer gewrigten, met gezwel, roodheid, kalkagtige stoffe, enz.

De oorzaak is wanneer eenig ziltig vogt omtrent de gewrigten zig neder zet, by welke een zuur zenuwsap vloejende, opgestingen ontstaan, die meerder plaats van nooden hebbende, de deelen verwyderen, waar uit gezwel, dikte, pyn en kalkagtige stoffen ontstaan.

Naar de plaats heeft zy verscheide benamingen. Aan de voeten komende noemt men haar *Podagra, voetpyn, voeteuvel, voetgigt*. Aan de handen *Chiragra, handeuvel, handgigt*. Aan de knyen, *Gonagre, knyegigt*. Aan de heupe *Ischias, heupepyn, Sciatica, &c.*

G.

GEELZUGT, *Geluw, Icterus, morbus Regius, arquatus*. Deze ziekte is een geeligheid in de huid, ko-

mende, doordien de gal niet na behooren van het bloed in de lever afgescheiden wort, welke in het bloed blyvende, de huid en alle andere deelen met een geele verf besmeurt.

d'Oorzaak zyn dikwyls verstoppingen des Galleiders, quade gesteltenissen der gal of kliertjes, door welker middel de gal in de lever afgescheiden word.

GERAAKTHEID, *Beroertheid, de hand Gods, Apoplexia, attonitus stupor, sideratio, morbus attonitus*, is een tegennatuurlyke slaap, als de zieken geslagen, beweegt of gestoken geen tekenen van gevoelen van zig geven, gemeenlyk met een moeielyke ademhaling en ronken verzelt.

De zelve word veroorzaakt door slymige vogten, die de lugtpypjes der herssenen, en dus den gewoonlyken loop des bloets beletten.

GEZWEL, *Tumor*, is een tegen natuurlyke verhooging en uitbulting eeniger deelen, 't zy door eenige

vogten, windigheden of ander veroorzaakt. Deze zyn verscheide; als Ontsteking, Roos, Koud gezwel, knoetsgezwellen, papzwellen, Waterzugt, Wintzugt, &c.

GIGT, zie *Flerecyn*.

GYLLOOP, zie *Spysloop*.

GRAVEEL, *Nierwee*, *Nephritis*, is een nierpyn, ontstaande uit eenige zandigheid of steen, die in de nier gegroeit is.

H.

HAASTIGE of SCHERPE ZIEKTEN, *Morbi acuti*, zyn welke met groot gevaar binnen weinig tyds in 't kort, 't zy ten goede of ten quade eindigen.

HAIRWORM, *Herpes miliaris*, is alleen in een minderen trap verschelende van den *dauwworm*. Derhalven is dit een voortkruipende ontsteking alleen in de huid, met jeuking en kleene openingtjes als geer-

stezaad, verzelt. De oorzaak is in den *Dauwworm* gezegt.

HEETVUUR, *Gangraena*, is een quaal in een lids met beginsel van bederving, stank, zwartigheid en versterving.

HERTVANG, zie *Flaauwte*.

HEUPEPYN, zie *Flerecyn*.

HIK, *de nok*, *Singultus*, is een trekking der zenuwen die zig door den slokdarm verspreiden, die een weinig ophout en dan weder komt. Deze is quaad in koortsen, veroorzaakt van ontstekingen, te veel purgeren, of neusbloeden.

HOEST, *Tussis*, is een hevige uitblazing der borst, waar door het geen de ademuigen moejelyk valt, door kragt der logt buiten gebragt wort. Deze is met vogtigheid, wanneer fluimen, enz. uitgeloost worden: of droog, wanneer na lang hoesten niets voor den dag komt.

HONDSHONGER, *Fames canina*, is een vermeerderde honger tegen de natuur, met braken of buikloop verzelt, komende van al teveel zuure gest in de maag.

HOOFTPYN, *Hoofzweer, hoofwee, Cephalalgia, Capitis dolor*, is wanneer 't zy door 't geheele hoofd, of voor een gedeelte, 't zelve met pyn bezet is. D'oorzaak zyn quade vogten of uiterlyke ongetempertheden.

HOOFTZWYMELING, *draajing in 't hoofd, zuizeling, zwymeling, hoofduyzeling, Vertigo, Scotomia*, is een omdraajing der geesten in de herssenen en zenuwen, waar door de uiterlyke voorwerpen schynen om te draejen.

K.

KANKER, *Carcinus, Carcinoma, kreeftgezwel*, is een tegennatuurlyk gezwel, gemeenlyk rond, hard, lootverwig, pynlyk, hebbende in 't begin de groote van een erwt, welke daar na in zyn omtrek gelyk

als met takken zig verspreit, waar uit men die zomwyl by een kreeft gelykt. De zelve schynt oorspronk te hebben uit een vergadering van scherpe zouten, by welke zig een koortsagtige stoffe voegt. Zy is tweederlei, verzworen of onverzworen.

KEELONTSTEEKING, *Worggezwel, quade keel, Quinanci*, is tweederley, een *bastaaft* of rechte. een *bastaaft* is een ontsteeking in de amandelen, lel, of verstuiking der wervelbeenen des hals, enz. de nauwkeurige is vierderlei. *Synanche* is een ontsteeking in de innerlyke deelen van 't hooft des slokdarms: *Synanche* is een ontsteking in de binnenste spieren des gorgelpyps: *Parasynanche* is een ontsteking in de uiterlyke spieren des slokdarms; maar *Paracynanche* in de uiterste des gorgelpyps, hier voegt zig by een moejelyke ademhaling, en doorzwelging, met een geduurige koorts.

KING, zie *Darmkronkel*.

KLAPPOOR, zie *Kliergezwel*.

KLIERGEZWEL, *Bubo*, is een quaal, waar door de klieren in de liezen, door een kwaataardige koorts of pest ontstoken zyn; *pestbuil* gezegt, of anders van eenige vuile Venuslust *Klapoor* en *Venusbuil*.

KOEHONGER, *Bulimia, fames bovina*, is een tegengewoonlyke al te groote honger, zomtyds met flauwten verzelt.

KOORTS, *Febris*, is een tegengewoonlyke beweging en opgesting des bloeds, gemeenlyk eerst met kouw en daar na met hitte verzelt, by welke komen dorst, braken, ongeduurigheit. enz. waar door de behoorlyke bewegingen van binnen ontstelt worden.

Men deeltze in een tusschentydige *intermittens*, geduurige met verheffingen, *continua*, geduurige of altyd byblyvende zonder verheffingen, *continens*; of die uit een quade gesteltenis der deelen ontstaat, *Symptomatica*.

KOUDVUUR, *Sphacelus side-*

ratio, is, wanneer een deel t'eenemaal verstorven is, zynde zonder gevoel of leven, bequaam om terstond afgezet te worden.

KRAMP, *Spasmus*, *Beentrekking*, betekent alderlei soort van trekkingen.

KRONKEL, zie *Darmkronkel*.

KROPZWEREN, *Klieren*. *Scrophulae*, *Strumae*, zyn gemeenlyk aanwassende klieren, ofte tegengewoonlyke gezwollen der klieren aan den hals of ontrent de ooren, besloten in haar eigen vlies.

L.

LAMHEIT, *Paralysis*, is een beneming der vrywillige beweging, of des gevoels, of beider te gelyk, 't zy 't heele lighaam door of in eenig deel. D'oorzaken zyn verstoppingen, afsnydingen of drukkingen der zenuwen, of een ongetempertheid en quade gesteltenis.

LONGEUVEL, zie *Darmking*.

LEDENZUGT, zie *Waterzugt*.

LIGTHOOFDIGHEID, *Delirium* en *Paraphrosyne*, is een quade inbeelding en oordeel, waar door de zieken veele ongeschikte en niet wel samenhangende redenen voor den dag brengen.

LONGONTSTEKING, *Longezugt*, *Peripneumonia*, is een ontsteking der longe, met een geduurige koorts, moejelyk ademen, hoest en doffe zware pyn verzelt: die dikwyls tot veretteren komt.

LONGEZUGT, zie *Longontsteking*.

LONGEZWEER, zie *Longontsteking*.

LYFWATER, zie *Waterzugt*.

M.

MILTZUGTIG, *Lienosus*, wort

genoemt die een dikke milt heeft, ontstaan van grof bloed 't welk daar traag door vloeit, en daar dikwyls door eenige t'samenstremmende vochten vast gehecht wert.

N.

NEUSBLOEDEN, *Haemorrhagia*, is wanneer iemand de neuze bloed, 't zy door een raming, wanneer het door zyn scherpigheit, of veelte door de tenerste vaatjes der neus uit berst, of door ander toeval geschied.

NIERWEE, zie *Graveel*.

O.

ONTFERM U MYNER, zie *Darmkronkel*.

ONTSTEKING, *Phlegmone*, is een ontsteking in het een of ander deel met een hoog gezwel, hitte, roodigheit, pyn, klopping, en spanning, door een buitenvating of inpropping van eenige scherpe en ryzige stof veroorzaakt.

OORDEEL, *Raming, Crisis*, is een schielijke en haastige verandering in de ziekten, 't zy ter behouding of ter dood.

Somtyds betekent het een afzondering van vogten door een ettergezwel, bloeden, buikloop, zweeten, enz.

Zy is *volmaakt*, wanneer alles volgens het oordeel in de ziekte overeenkomt: Of *onvolmaakt*, wanneer zulks anders uitvalt. Zie van de Oordeeldagen achter Aph. II. 24. IV. 36.

OPGESTOPTE PIS, *Dusuria*, is een moeielyk watermaaken, door lammigheid der blaas, door steen, zand, slymigheden of anders, gemeenlyk met een hitte in 't watermaken verzelt.

OUDERDOM, is de verduring van ons leven, bestaande in geduurige gestingen en bewegingen der vogten, en de vereeniging der ziel in het lighaam. Deze tydt is zesderlei; *kindsheid*, duurende van de geboorte af tot vyf jaren, welke wederom gedeelt wort in en na de tandinge. z. *Jongelingschap*, tot agtien jaren zig

streckende, welke men eigentlyk kan zeggen tot vyfentwintig jaren *Vryers staat*, van vyfentwintig tot vyfendertig. 4. *Mannelyke stand*, van vyfendertig jaren tot vyftig. 5. *Ouderdom*, van vyftig tot zestig. 6. Die voorts afgaande ouderdom genoemt wort.

P.

PERSING, *Kruying*, *Drukking*, *dwang tot stoelgang*, *Tenesmus*: is een geduurige begeerte tot afgang, waar door nogtans niets dan eenige bloedigheid of slymigheid uitgeloost wort.

PESTBUIL, zie *Kliergezwel*.

PURGEREN, *Buikzuiveren*, geschied wanneer daar eenige vogten of andere vuiligheden komen te zondigen. Het purgeeren is tweederlei, van boven *braken* genoemt, waar van wy in 't byzonder hier voren gehandelt hebben; of door den stoelgang van onder, welke een minder graad is dan het purgeeren, want de purgeermiddelen verschelen daar alleen,

of datse de draden der maag en darmen minder prikkelen. Daarom de buikzuiverende middelen die hevig zyn doen ligtelyk braken. Hier van verschelen wederom in minder graden de *Laxantia*, of verzagende middelen.

Q.

QUALYKTE, zie *Flaauwte*.

R.

RAASKOORTS, *Phrenitis*, is een onzinnigheid met een geduurige koorts, dikwyls met dolligheid, en groote razerny verzelt. De oorzaak is een hevige ontsteking der geesten, die door al de beweeg- en zinnetuigen onordentelyk woeden.

RAMING, zie *Oordeel*.

RAZERNY, zie *Dolheid*.

REGTSTYVIGHEID, zie *Kramp*.

ROOLOOP, *Bloedloop, Roodmelesoen, Bloetgang, Dysenteria, Tormina*, is een pynelyke buikloop, in welke bloedige of etterige vuiligheid, en somwyl vellen en vliezen der darmen uitgelooft worden, dikwyls of

meest altyd met een koorts verzelt.

ROOS, *Erysipelas, ignis sacer*, is en tegengewoonlyke zwelling in de .huid of andere weeke deelen, rood, breed, niet zeer bultig opryzende nog kloppende, maar met een stekende pyn, uit een scherpzwavelige stof van wei of geronne *lymph*a aldaar gebragt.

S.

SLAAPKOORTS, *Slaapzugt, Lethargus*, is een slaap de *Coma* gelyk, met een koorts en buitenzinnigheid verzelt, deze schynt voort te komen, wanneer door de koorts eenige quade deeltjes in de hersengaatjes ter neer gezet werden.

SLYMIGE WATERZUGT, zie *Waterzugt*.

SPENEN, Ambeisen, Haemorrhoides, zyn knobbelachtige ontstekingen, aan den aars of eindeldarm, met roodheit en pyn, zomwyl bloed en etter uitwerpende.

SPROUW, *Aphthae*, zyn puisjes die de tong, slokdarm, maag en darmen bezetten, welke ryp geworden zynde by stukken afvallen, waar by

gemeenlyk een koorts is. In zommige schynt het vuil bedorve speeksel te zyn, 't welk uit de kliertjes zyperende zig aan den mond, tong en andere deelen vast zet, en geduurig moet afgeschraapt werden.

SPYSLOOP, *Afgang der onverteerde spys, Lienteria*, is een buikloop in welke de spys onverandert uitgeworpen wort. Maar zoo deze quaal eenige verandering heeft, of met welgekookte gyl afgaat, noemt men die *Gylloop of Coeliaca passio*.

STUIPTREKKEN, zie *Kramp*.

SWYMELING, zie *Hooftzwymel*.

T.

TERING, *Tabes, phthisis*, is een uitteringe des ganschen lighaams, oorsprong uit een longezweer nemende, met een geduurige binnen koorts, hoest en stinkenden adem verzelt.

TREKKING, zie *Kramp*.

V.

VALLENDE ZIEKTE, *Sint Jans euvel, Maanziekte, Epilepsia*,

morbus caducus, morbus comitialis, Herculeus, Sacer, enz. Dit is een nu en dan wederkomende trekking, alle de dierlyke bewegingen benemende, herkomstig van een quade gesteltenis der herssengeesten, waar door de lyders terstond plots ter aarde neder vallen.

VERHEFFING, *Aanval, overval, paroxysmus, periodus, exacerbatio, accessio*, is een gedeelte van de geduurige wederkomst der ziekten, wanneer zy weder beginnen te verheffen en den meester te spelen. Gelyk wanneer in de tusschentydige koortsende koorts weder zich verheft.

VERKOUWTHEIT, *snuf, zwaarhoofdigheid, drupping uit de herssenen, Coryza, Gravedo*, een neerdruiping van scherpe, zoute en verdikte vogten (uit de holligheden der herssenen, door de reukzenuwen in de neus, of uit de neuskliertjes) op de ondergelege deelen van de neus, mond, long, by welke dikwyls dorst en koorts gevoegt is, ook hoest, heesheit, en gezwellen. De uiterlyke oorzaak is menigmaal kouw, waar door de *lympa* eenigzins stolt, en

trager (voornamentlyk in de herssenen) voort loopt. Wanneer de toevallen zwaar zyn, noemt men die *Catharrus*.

VERZWERING, zie *Ettergezwel*.

VOETEUVEL, zie *Flerecyn*.

W.

WATERZUGT, *Hydrops*, is dryderlei; in den buik, *Ascites*; door het gantsche lichaam, *Anasarca*; die uit winden ontstaat, *Tympanites*.

ASCITES, is een vergadering van waterachtige vogtigheit in den buik, kulzakje, beenen, met vermagering gemeenlyk van de opperste deelen. Hier by komen nog waterzugt des hoofts, borst, moeder, of andere deelen. d'Oorzaak is een buitengevate wei, lympha, of gyl.

ANASARCA is een waterzugt over het gantsche lighaam, met een bleeke bolligheit, die zagt is en ligt wykende als men daar indrukt, na zig latende een putje. Men noemt die *lyfwater*, *ledenzugt tusschen vel en vleis leggende water*. Wanneer deze vogt zeer taayslymig is, noemt

men die *Leucophlegmatica* of *slymige* Waterzugt.

TYMPANITES is, wanneer de buikvliezen door een quade gesteltheit des zenuwsaps op getrokken en opgespannen worden: waar op als men slaat een trommelgeluit gehoord word. Door deze optrekking moet eenige logt in de holte des buiks zig plaatsens (om dat daar geen ledigheid kan zyn) welke de wind is.

WINTWATER, zie *Waterzugt*.

WINTZUGT, zie *Waterzugt*.

WORGGEZWEL, zie *Keelontsteking*.

Z.

ZYDEWEE, *Pleuritis*, is een ontsteking van 't borstvlies en tusschenribbige spieren, met geduurige koorts, steking in de zyde, moejelyke ademhaling, en zomtyds bloedspuwen.

EINDE.

Geneeskundige Vermaningen Van den Heere Nikolaas Tulp.

- I. 't IS beter dat een Geneesheer zyn pligt doet, dan dat hy zich qualyk bevredigt.
- II. Een godzalig man zal zoo wel de armen om niet, als de ryken om gelt genezen.
- III. 't Is beter voorzigtig te gebieden, dan de zieken ergens in slaafagtig te gehoorzamen.
- IV. Een Geneesheer word veel geagt op wien veele vertrouwen, in tegendeel worden die veragt, die weinig winst hebben.
- V. Doe uw genegtheid aan de zieken blyken: zoo zult gy geagt worden wegens uwen arbeit.

- VI. Wacht u van een Geneesheer ligt den schop te geven, dien uw aart bekend is.
- VII. Een ziekte vereist meer Geneesheeren in 't begin dan ontrent het eind,
- VIII. In een ader te laten moet men een jong Heelmeester boven een ouder agten.
- IX. Voor een ervaren Meester is een slagader zoo veilig te laten als een ader.
- X. Een verzworen kreeftgezwel, en een oogontsteking zyn besmettelyk.
- XI. Sterke geneesmiddelen zyn niet alleen niet vorderlyk aan de genen die weder na een ziekte bekomen; maar ten hoogsten schadelyk.
- XII. Een ligte wyn op zyn tyd gegeven, geeft koortsigen kragt, en doet hen zweeten.

XIII. Het eenigste middel in een wanhopelyk kreeftgezwel is het mes.

XIV. De Roos verdwynt allenkens voortkruipende.

XV. Die dikwyls pist, zweet weinig; en die wederom veel zweet, pist weinig.

XVI. Tydelyk en overvloeyend speeksel, is zeer goed, als ook een op staandenvoet helpend middel in haastige koortsen.

XVII. Door gedurig gebruik van quikzilver, waasemt alle vuile stank uit.

XVIII. Bloet uit de enkelen gelaten, is al zoo dienstig in hoofzwymeling, hoofd-, oog-, borst-, en leverpyn, als in de gebreken der lyfmoeder.

XIX. De Hik vermeedert al sprekende. Met een koorts vermeedert het gevaar: maar is 't dat de koorts afgaat, is 'er geen zwarigheid.

XX. Lootverwige koleur eener verpletterde huid in een Beenbreuk, beduit dat het van binnen qualyk geschapen is.

XXI. Honigwaater of Meede, dikmaals gedronken, maakt een grooten overvloed van gal.

XXII. Die met steen gequelt zyn dien is het gebruik van Moezelwyn, oly van olyven, en versche boter goed.

XXIII. Hoof- en borstziekten, hebben ook veelen zeer schielyk de dood veroorzaakt.

XXIV. Antimonie in een geduurige koorts te drinken gegeven, veroorzaakt een onherstelbaar quaad.

XXV. Dikwyls doen braken, doet de zieken daar niet alleen voor schrikken, maar het is de gezontheit ook zeer nadeelig.

XXVI. In een koorts, *Synochus* gezegt, by tyds een ader gesteken, doet de ziek-

te terstond verdwynen.

XXVII. Oxelzwerigen rypen zelden voor dat 'er een maand verlopen is.

XXVIII. Na een zeer vaste verstopping der ingewanden, volgt een quade gesteltheit des lighaams, *Cachexia* gezegt, onbeweeglykheit, en de dood.

XIX. Eenig buitengevaat bloed in de long, herssenen of elders verschuilende, legt onvermydelyke lagen aan 't leven.

XXX. Onvoorzigtig gebruik van *Theriakel*, verandert dikwyls een gaande en komende koorts in een geduurige.

XXXI. Op dat gy niet weer in uw vorige ziekte vervalt, zo wacht u van Zalm, versche Schelvis, en van al 't geene zwaar te verduwen is.

XXXII. Een zuigster kan ligtelyk haar ziekte aan 't kintje overzetten.

XXXIII. Winterse warmoeskruiden, gelykze voor zwakken windig zyn, alzozynze aan niemant gezond.

XXXIV. Gelyk het gout op den toetsteen, alzoo wort de Bezoarsteen door het vuur beproeft.

XXXV. Na een uitval van 't zwaartagtige krakebeen, komt uitteering, 't zy vroeg of laat.

XXXVI. 't Is den jongelingen alleen eigen, dat hunne lighamen in de ziekten groejen.

XXXVII. Na het gebruik van geconfyte Gember volgt dikwyls bloedpissen.

XXXVIII. Om na het aderlaten niet van uw zelfs te vallen, zo spoelt den mond met koud water.

XXXIX. *Opium* is in kindertjes en engborstigen zeer schadelyk.

XL. De beste levenswet is, dat yder nuttigt 't geen met zyn aart overeen komt.

XLI. Gelyk de tong aan haar agterste deel besmeurt wort, alzo moet zy van haar

voorste tip eerst schoon gemaakt werden.

XLII. Uit vettigheden ontstaan in zommiger huid, puisten, roos, koorts, ja zomwyls niet minder kout zweet, als wel levens gevaar.

XLIII. Zydepyn hout zelden op zonder een wederkomst.

XLIV. Op dat het bloed in de zydewee des te beter uit de ader loope, moet de zieke dikwyls hoesten.

XLV. Een scherpstekende zydepyn vereist in de kinderen zoo dikwyls een adersteek, als hen de onlydelyke pyn daar toe zal dwingen.

XLVI. Zydepyn schielyk in de lever komende, is in een tegenwoordig groot gevaar.

XLVII. Vry wat veel zweets op den zevenden dag, brengt een gallig zydewee, gansch buiten gevaar.

XLVIII. Steen in eenig vlies besloten

wort bezwaarlyk uitgewatert.

XLIX. De uithaling des steens door verwydering der blaas, is in een vrouw niet altyd goed.

L. Steen en wrigtepyn mag men onder de erfziekten tellen.

LI. Omzigtige steensnyders mogen de losse steenen wel uithalen, maar die tusschen de vliezen vast zyn, voorzigtiglyk laten blyven.

LII. Gebroken steentjes zyn wel gelost, door dien ze tegen elkander aan sleten: maar wie heeft het oit gezien uit scherpe geneesmiddelen?

LIII. In een aamborstigheid en derdendaagse koorts houd de gewrigtpyn wel op, maar nooit geduurig.

LIV. De gewrigtpyn is nergens heviger dan in den hals en lendenen.

LV. Na de gaande en koomende koortsen sterven zoo veel jonge luiden niet als oude en zwakke.

LVI. Zwarte pis in geduurige koortsen voorzegt den zwakken de dood; maar in de milts verstoppingen sterkte en voorspoedige gezondheid.

LVII. Na een brandende koorts ontspringen weinige dien dans, of het hair valt uit, of zy vervellen.

LVIII. Waterzugt op een derdendaagse koorts is wel quaat, maar een spyswalging en geen koking in de maag zyn nog veel erger.

LIX. Doofheit uit een koorts verdwynt zomwyl met de zelve.

LX. Wanneer in de scheurbuikigen het zwerent tandvleesch niet gezuivert wort met Egyptische zalf, oli van koperroot, of gebranden aluin, zo worden de wangen hart, de keel ontsteekt, de verrotting kruipt voort, en de lyder wort verteert.

LXI. De derdendaagse koorts die in den herfst komt, ontrent wanneer

dag en nacht even lang is, houd gemeenlyk op in 't begin der lente.

LXII. Voor zoo veel de winter zagter, harder of langer is, zal ook de derdendagse koorts minder, meerder, of langer zyn: in de jongelingen gemeenlyk geneeslyk, maar in de ouden dikwyls doodelyk.

LXIII. In hardnekkige ziekten, die volhardende zyn, kan men gevoegelyk wel bereide Antimoniaten en Mercuriaten gebruiken.

LXIV. In den jongen ouderdom zou men misschien het heetvuur na een koorts kunnen verdragen, maar wanneer in hooge jaren?

LXV. Een algemeen zweeten voor het aankomen der nu en dan komende koortsen, ontslaat de ziekte t'eenemaal.

LXVI. Stompheit des verstands in een nu en dan komende koorts, is niet buiten gevaar.

LXVII. Twee anderendaagse koortsen eindigen niet te gelyk, met tusschen komende dagen.

LXVIII. Het zwygen is zeer goed in de genen die sceelhooftpyn hebben.

LXIX. Rhabarber is aan niemant zoo schadelyk, of men mag die ten allen tyde, aan yder een in alderlei ouderdom geven.

LXX. Koralen in scherpen azyn bereid, moet men vlieden als de pest in zwakke en teere longen.

LXXI. Wacht u onbedagtelyk bloed te laten uit een verlamden arm, uit vreeze van 't heete vuur te krygen.

LXXII. Die niet al te wel een tyd lang by zyn zinnen is geweest, betert dikwyls op 't eind van zyn leven.

LXXIII. Gelyk men met een derdendaagse koorts in 't begin voorzigtig moet handelen, alzoog nog voorzigtiger in 't eind.

LXXIV. 't Is 'er zeer verre van daan dat Arsenicum op de borst gehangen de pest zoude verdryven, dat het in tegendeel schadelyk is, om de hartvangen en zweertjes die daar uit voort komen.

EINDE.

Eenige Heelkunstige Regels van Pareus.

1. **H**Et oeffenen der Geneeskunde is een uitvoering der Beschouwing.
2. 't Zyn geen woorden, maar geneesmiddelen die de zieken tot gezondheid brengen.
3. Geneesmiddelen daar men baat by gevonden heeft, zyn beter dan die men nog bezoeken zal.
4. Grootte aderen in de wonden gequetst, zyn doodelyk.
5. Verplettingen moet men tot veretteren brengen.
6. Elke ziekte vereist haar geneesmiddelen.
7. Het been uit het verhemelt des monds vallende, doet den lyder door de neus spreken.

8. Allerlei bloeden word door hitte veroorzaakt, en weder door koude gestilt.
9. De steken der zenuwen hebben trekkende geneesmiddelen nodig, die uit fyne deeltjes bestaan.
10. Die in de beenen, heupe of voet gequetst zyn, moeten te bedde leggen.
11. Verzweringen hebben scherpe middelen noodig.
12. In 't inzetten van alle uitgeweke leden, moet men sterk houden, trekken en drukken.
13. 't Heete vuur zeer groot zynde, moet gebrant of uitgesneden worden.
14. Wanschepsels zyn tegens den regel der natuure.
15. Borstwonden geven gemeenlyk veel etter.
16. Steken en beten van vergiftige dieren zyn zeer gevaarlyk.
17. Zuidewinden maken ligtelyk stinkende wonden.
18. De gewonde, die genezen wil zyn, moeten soberlyk leven.
19. De gebreken konnen niet wel genezen worden, wanneer het lighaam ongematigt is.
20. Ronde zweeren genezen niet ligt, ten zy men hare figuur verandert.

21. Als de Roos verzweert, moet men den lyder van onder purgeeren.
22. Het kryten is den kinderen goed, om dat zy geen andere oeffening hebben.
23. Droefheid is aan alle schadelyk, ten zy in vollyvigen.
24. Ledigheid doet de natuurlyke warmte versterven.
25. Wetenschap zonder ervarentheid is onzeker
26. Stinkende zweeren, vereischen scherpe middelen.
27. Die gelukkig genezen wil, moet het onderwerp der Geneeskunst wel verstaan.
28. De pligt eens Medicyns is de zieken te verdryven, of ten minsten t'onderhouden.
29. Heelmeesters om winst en niet om konst, worden geen goede Meesters.
30. Een goed Heelmeester moet vaerdig, behendig, en van goed verstand zyn en zig niet te zeer op boeken verlaten.
31. Die door veel lezen een goed Heelmeester meent te zyn, zonder de konst by goede Meesters geleert te hebben, zal zig bedriegen.

32. Het baden maakt los, verdunt, en verwekt zweeten.
33. Koude ziekten zyn in oude moejelyk te genezen, maar in jonge niet.
34. Het arbeiden bevryt den mensch van veel ziekten.
35. Die vogtig van aart zyn, worden ligt gevoed, al is 't datze meer uitwerpsels quyt worden, als andere.
36. Men moet de zieken altyd goeden moet geven, al is 't dat zy in zeer groot gevaar steken.
37. Dikwyls van Medicyns te veranderen, brengt de zieken dikmaals in groot gevaar.
38. Koude ziekten zyn zoo doodelyk niet als heete.
39. Witte en effene etter in de zweringen is de beste.

EINDE.